

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 02.01.2021
Published /Yayınlanma 30.04.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Atasoy, E. & Atış, E. (2021). Siyasi coğrafya ve uluslararası ilişkiler perspektifinden 1969 yılındaki SSCB-Çin sınır savaşı. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(68), 854-876.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2220>

Prof. Dr. Emin ATASOY

<https://orcid.org/0000-0002-6073-6461>

Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Bursa / TÜRKİYE

Dr. Öğretim Üyesi Evren ATIŞ

<https://orcid.org/0000-0002-5686-3169>

Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Kastamonu / TÜRKİYE

SİYASİ COĞRAFYA VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDEN 1969 YILINDAKİ SSCB-ÇİN SINIR SAVAŞI

THE USSR-CHINESE BORDER WAR IN 1969 FROM THE PERSPECTIVE OF POLITICAL GEOGRAPHY AND INTERNATIONAL RELATIONS

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de pek bilinmeyen ve bilimsel literatürde pek tartışılmayan 1969 yılındaki Çin-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) sınır savaşının nedenlerini, gelişimini, etki ve sonuçlarını irdeleyerek, Damanski çatışmalarının perde arkasını aralayarak meraklı Türk okuyucularını bu konuda bilgilendirmek ve aydınlatmaktır. Ussuri Irmağı vadisinde, 2-22 Mart 1969 tarihleri arasında cereyan eden bu sınır savaşı, sadece 0,74 km²’lik alana sahip olan Damanski Nehir Adası’nın Çin ile SSCB arasında paylaşılabilmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Çalışmada bir yandan Çin-SSCB devlet sınırlarının özellikleri ve bu uzun sınır kuşağında yer alan başlıca sorunlar ele alınmış, diğer yandan da Çin Komünist Partisi (ÇKP) ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) arasındaki siyasi ve ideolojik tartışmalar irdelenerek, savaşı tetikleyen başlıca etkenler açıklanmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki siyasi ve iktisadi güç mücadelesi, ÇKP ve SBKP arasındaki ideolojik farklılıklar, Nikita Hruşçov ile Mao Zedong arasındaki kişisel rekabet, ayrıca iki komşu devlet arasında sürdürülen Dünya Komünizm liderliği yarışının, Damanski Adası Savaşı’nın başlıca nedenleri oldukları tespit edilmiştir. Rusça, Bulgarca, Türkçe ve İngilizce kaynaklar kullanılarak hazırlanan çalışmanın merkezinde 1950-1980 dönemindeki SSCB-Çin siyasi ilişkileri ve 1969 yılındaki Damanski çatışmaları yatmaktadır. Makalede hem bu savaşın ortaya çıkış nedenleri ve uluslararası yankıları tartışılmış hem de savaşın detaylı analizi ve küresel sonuçları tartışılmıştır. Rus ve Çinli uzmanların görüşleri ile desteklenen çalışma, Çin-SSCB Sınır Savaşı’yla ilgili Türkiye’de yapılan ilk kapsamlı araştırma özelliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: SSCB, Çin Halk Cumhuriyeti, Damanski Adası, 1969 Savaşı.

ABSTRACT

The purpose of this study is, by examining the causes, development, effects, and results of the China-USSR Border War in 1969, which is rarely discussed in the scientific literature and little known in Turkey, and by uncovering the hidden side of the Damanski conflicts, to inform and enlighten the inquisitive Turkish readers on this issue. This border war, which took place in the Ussuri River Valley between 2-22 March in 1969, broke out because the Damanski River Island, which had an area of only 0.74 km², could not be shared between China and the USSR. In this study, on the one hand, the characteristics of the China-USSR State borders and the main problems in this long border belt were discussed, on the other hand, the political and ideological debates between the Communist Party of China (CPC) and the Communist Party of the Soviet Union (CPSU) were examined, and the main factors that triggered the war were explicated. It was found that the political and economic power struggle between the People’s Republic of China (PRC) and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), the ideological differences between the CPC and the CPSU, the personal antagonism between Nikita Khrushchev and Mao Zedong, as well as the world communist leadership contention between the two neighboring states were the main causes of the war of Damanski Island. The USSR-China political relations and the 1969 Damanski conflicts lie at the center of this study, which was prepared using the Russian, Bulgarian, Turkish and English sources. The article has discussed the reasons for the outbreak of this war and its international repercussions, and the detailed analysis and global consequences of the war. This

Issue/Sayı: 68

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

study which has been supported by the views of the Russian and Chinese experts has the characteristic of being the very first comprehensive study carried out in Turkey on the Chinese-Soviet border war.

Keywords: the USSR, People's Republic of China, Damanski Island, 1969 War.

1. GİRİŞ

Yüzölçümü bakımından Dünya'nın en büyük ülkesi olan Rusya Federasyonu, aynı zamanda Dünya'nın en uzun devlet sınırına sahip ülkesi olup 16 ülkeyle devlet kara sınırına sahiptir. Rusya Federasyonu devlet sınırlarının toplam uzunluğu 62 261 km. olup bunlardan 37 636 kilometresi deniz sınırı ve 24 625 kilometresi de kara sınırıdır. Rusya'nın en uzun kara sınırlarını 7598 kilometrelik Kazakistan devlet sınırı ve 4209 kilometrelik Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) devlet sınırı oluşturmaktadır. Sadece 17 km. uzunluğunda olan Kuzey Kore¹ sınırı ise Rusya'nın en kısa kara sınırıdır (Atasoy, 2010:204). Çin Halk Cumhuriyeti-Rusya sınırının sadece 650 kilometrelik kısmı kara devlet sınırı, 70 kilometrelik kısmı göl sınırı ve 3489 kilometrelik kısmı da akarsu sınırı şeklindedir. Bir başka anlatımla 4209 kilometrelik Çin Halk Cumhuriyeti devlet sınırının 3489 kilometrelik kısmı akarsu sınırı olup bunun büyük bir bölümü Amur, Argun ve Ussuri vadileri tarafından belirlenmiştir. Ayrıca Moğolistan'ın batısında yer alan Rusya-Çin Sınırı 46 kilometrelik uzunluğuyla toplam sınırın çok küçük bir kısmını, Moğolistan'ın doğusunda yer alan Rusya-Çin sınırı ise 4163 kilometrelik uzunluğuyla toplam sınırın en büyük parçasını oluşturmaktadır (Chirikov, Pozdnyak & Kamenskaya, 2008). Böylece Rusya-Çin sınırının tek parçadan oluşmadığı, iki farklı bölgede ve iki parçadan oluştuğu anlaşılmaktadır.

Primorski Kray (Primorski İdari Bölgesi) Rusya Federasyonu'nun Uzakdoğu Bölgesinde yer alan ve aynı zamanda hem Çin hem Japon Denizi hem de Kuzey Kore Cumhuriyeti ile ortak sınırı olan ülkenin tek idari birimidir. Hanka Gölü, Ussuri Vadisi, Sihote Alin Doğa Koruma Bölgesi, Ussuriysk kenti, Zov Tigra Milli Parkı, Nahodka Limanı, Zemlya Leoparda Milli Parkı, Vladivostok kenti, Uzakdoğu Deniz Koruma Alanı, Lesozavodsk kenti, Udegeyskaya Legenda Milli Parkı ve Japon Denizi kıyıları Primorski İdari Bölgesi'nin en önemli turistik ve coğrafi unsurlarıdır.² Çin, Kuzey Kore ve Japonya devletleri ile sınırdış olan bu bölge hem geçmişteki SSCB'nin hem de bugünkü Rusya'nın en uçtaki güneydoğu topraklarını oluşturmaktadır.

1991 yılına kadar SSCB sınırları içinde, Japon Denizi'nin kuzeyinde, Amur Nehir havzasında ve Habarovsk kentinin 230 kilometre güneyindeki Damanski Nehir Adası'nda³ gerçekleşmiş olan SSCB-Çin Sınır Savaşı sadece üç hafta sürmüş ama savaşan ülkeler için derin siyasi, iktisadi ve jeopolitik etkileri olmuştur. Ussuri Irmağı vadisinde, 2-22 Mart 1969 tarihleri arasında cereyan eden bu sınır savaşı, sadece 0,74 km²'lik alana sahip olan Damanski Nehir Adası'nın taraflar arasında paylaşılabilmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ussuri Irmağı üzerinde yer alan bu küçük nehir adası, coğrafi konum olarak Primorski İdari Bölgesi ve Pojarski Rayon sınırları içinde, Hanka Gölü'nün kuzeyinde, Habarovsk kentinin güneyinde, Bikin Ulusal Parkı ile Luçegorsk kasabasının batısında yer almaktadır (Gorelova & Mesyatseva 1978). Damanski Nehir Adası'nın alanı mevsimlere göre ve Ussuri Nehri'nin debisine göre değişse de kuzey-güney uzunluğu 1500-1800 metre, doğu-batı genişliği ise 600-700 metre civarındadır (Evseev, 2006:435-443) (Harita 1).

¹ Rusya Federasyonu ile Kuzey Kore arasında 17 kilometrelik kara sınırı ve 22 kilometrelik deniz sınırı olup toplam 39 kilometrelik devlet sınırı yer almaktadır.

² Bakınız: URL1, URL2, URL3

³ Damanski Nehir Adası'nın Çince adı "Zhenbaodao"dır.

Harita 1: Lokasyon Haritası (ArcGIS Ortamında Çizilmiştir.)

Damanski Adası'nın kuzeyinden daha büyük alana sahip olan Kirkinski Adası, güneyinde ise Buyan, Sahalinski ve Mafinski adaları yer almaktadır. Tüm bu ıssız nehir adaları, Ussuri Vadisinde bulunmaktadır ve 1991 yılına kadar SSCB'nin toprak parçası sayılmaktadırlar. Bazı Rus kaynaklarına göre 1969 savaşında Damanski nehir adasının doğudaki Rus kıyılarına olan uzaklığı 250-300 metredir, batıdaki Çin kıyılarına olan uzaklığı ise 40-60 metredir.⁴

Rus-Çin ilişkilerinin en karanlık sayfalarından biri olan 1969 yılındaki Damanski Savaşı'nın, Çinli ve Rus uzmanlar tarafından nasıl algılandığı ve nasıl yorumlandığı bu makalenin irdelediği konuların başında gelir. Makalede savaşın nedenleri ve sonuçları tartışıldığı gibi uluslararası ilişkiler bakımından etkileri ve yansımaları da irdelenmiştir.

2. DAMANSKİ SINIR SAVAŞININ BAŞLICA NEDENLERİ

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) kurulduğunda SSCB yöneticileri yeni sosyalist ülkeyi var gücüyle desteklediler ve Asya Kıtası'nda aradıkları güvenilir ve güçlü müttefiki bulduklarını düşündüler. Bu düşünce ve Çin hakkındaki bu iyimser tutum sadece 10 yıl sürdü. 1959 yılın itibariyle komşu dost devletler ve kardeş sosyalist halklar arasındaki güven ve barış ortamı, yavaş yavaş eriyip gitmiş ve yerini kuşku, güvensizlik ve ideolojik farklılıklarla dolu bir çatışma ortamına bırakmıştır. Çin yöneticileri ne SSCB'nin "büyük abi" rolünü kabullenmişler ne dünya sosyalist sistemdeki liderlik rolünü onaylamışlar, ne de 1968 yılındaki Çekoslovakya olaylarında olduğu gibi sosyalist ülke sorunlarında hakemliğini kabullenmişlerdir. Dünya komünizm liderliğine aday olan Çin'in, 1959-1980 döneminde farklı zamanlarda ve farklı yöntemlerle SSCB'yle bazen üstü kapalı bazen ise açık meydan okumalara girdiği görülmektedir.

Ussuri Vadisinde yer alan Damanski Nehir Adası, Çin ile Rusya'yı karşı karşıya getirecek hangi iktisadi, beşerî ve jeopolitik özelliklere sahiptir? Yüzölçümü 1 km²'den daha küçük olan bu ıssız adacık, hiçbir yerleşme ve nüfus barındırmayan, hiçbir fabrika veya sanayi tesisine sahip olmayan, hiçbir askeri, ticari veya turizm önemi olmayan, bataklıklarla kaplı önemsiz bir nehir adasıdır. Bu adacığın hiçbir kültürel, ekonomik, beşerî ve savunma önemi olmadığına göre nasıl oluyor da Dünya'nın nüfus bakımından en büyük ülkesi olan Çin ile Dünya'nın yüzölçümü bakımından en büyük ülkesi olan SSCB, aynı ideolojilere ve aynı sosyalist blokta yer almalarına rağmen, savaşa girecek kadar bu adayı önemsiyorlar ve var güçleriyle bu küçük toprak parçasını savunuyorlar? İki ülke arasındaki üstü örtülü derin ideolojik farklılaşmaları ateşleyen son kıvılcım, bardağı taşıran son damla mıdır Damanski olayları? Bir başka

⁴ Bakınız: URL4

deyişle, Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) ile Çin Komünist Partisi (ÇKP) arasında 1950-1968 döneminde giderek artan siyasi uyumsuzlukların, sosyalist düzen yorumlamalarının ve politik tartışmaların kaçınılmaz olarak güç gösterisine dönüşümünün sonucu mudur 1969 savaşı? Dünya sosyalizm liderliğini arzulayan SSCB ile Çin arasında, Damanski Savaşı sadece aranan siyasi gerekçe olup, küresel güç kontrolü ele geçirmede küçük bir jeopolitik üstünlük sağlama denemesi midir? Savaşın asıl nedenleri nelerdir ve savaşı ilk başlatan hangi ülke olmuştur? 2-22 Mart 1969 tarihleri arasında yaklaşık üç haftalık sınır savaşında hem SSCB hem de Çin tarafından yüzlerce asker ve görevlinin hayatını kaybetmesi ile sınır bölgesinde ne değişmiştir, hangi ülke siyasi avantaj sağlamıştır ve hangi ülke topraklarını genişletmiştir?⁵ Aşağıdaki satırlarda bir yandan bu sorulara yanıt vermeye çalışılacak diğer yandan da iki komşu ülkeyi Damanski Savaşı'na sürükleyen etkenler tartışılacaktır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: SSCB-Çin Arasında 1969 Yılındaki Sınır Savaşına Neden Olan ve Ussuri Vadisi'nde Bulunan Damanski Nehir Adasından Bir Görünüm (Fotoğraf Kaynak: URL 5)

1950-1970 döneminde SSCB ile Çin arasındaki ilişkilerin gerginleşmesinin başlıca nedenleri şunlardır (Kandilarov, 2009):

- 1957 ve 1960 yıllarında Moskova'da gerçekleştirilen Uluslararası Komünist Hareketinin birinci ve ikinci kongreleri arasında, Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) ile Çin Komünist Partisi (ÇKP) arasındaki siyasi uyumsuzluk ve politik tartışmaların giderek alevlendiği görülmektedir. Nikita Hruşçov'in başkanlığında yapılan SBKP XX. kongresinde ortaya konulan "Kapitalist sistemdeki ülkeler barışçıl yollarla sosyalizme geçebilirler" görüşü Çinli komünist yöneticiler tarafından sert bir şekilde reddedilmiş ve dünyanın en büyük iki sosyalist devleti arasında ilk büyük siyasal görüş farklılığı doğmuştur. Sovyet lider Nikita Hruşçov ile Çinli lider Mao Zedong arasındaki kişisel rekabet 1960'lı yıllarda dünya sosyalist liderliğine kim yön verecek savaşına dönüşerek, Çin ile SSCB'nin birbirlerinden daha da uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bir başka deyişle 1955 – 1965 döneminde sosyalist siyasi yöntemlerde ve komünist ideoloji yorumlamalarda izlenen farklı yollar Moskova ile Pekin arasındaki siyasi ilişkilerin soğumasını tetikleyen başlıca unsurlar olmuştur. 1955'ten sonra Moskova ile Pekin arasındaki siyasi rekabet ideolojik savaşa dönüşerek hem iki devletin hem de iki ulusun birbirlerine güvensizlikle bakmalarına yol açmıştır. Bu siyasi güvensizlik iktisadi ve askeri güvensizliğe yol açarak 1960 yılında Çin'de çalışan veya görevli olan tüm uzmanlarının SSCB'ye geri dönmesiyle bir başka aşamaya geçmiştir (Fotoğraf 2).

⁵ Bakınız: Gerson, M.S. (2010)

Fotoğraf 2: Sovyet Lider Nikita Hruşçov ile Çinli Lider Mao Zedong (Fotoğraf Kaynak: URL 5)

- 1958 yılında patlayan Tayvan Boğazı krizinde, ayrıca Hindistan ile Çin arasındaki sınır çatışmalarında SSCB'nin Çin politikalarına destek vermemesi Çin Komünist Partisinin Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne⁶ sırt çevirmesine ve iki komşu ülke arasındaki siyasi ilişkilerin kötüleşmesine yol açar.
- ÇKP'nin 14 Haziran 1963 tarihinde SBKP'ne gönderdiği eleştirilerle dolu mektup ve 14 Temmuz 1963 tarihinde SBKP'nin ÇKP'ne yazdığı açık mektup, iki komşu ülke arasındaki ideolojik rekabetin üstü kapalı bir savaşa dönüştüğünün ilk ipuçlarıdır. 1964-1965 döneminde yaşanan ideolojik, felsefi ve siyasi bölünme, Mao Zedong'un SSCB'yi "tehlikeli bir ideolojik düşman" olarak tanımlamasıyla, siyasal yol ayrımı noktasına ulaşmıştır. Mao Zedong, SSCB'yi Amerika Birleşik Devletleri'nden bile daha tehlikeli bir düşman olarak tanımlarken, SBKP'ni "karşı devrim ve kapitalizmin restorasyonu" yapmakla suçlamıştır. Kısa bir süre sonra, 1966 yılında Mao Zedong'un önderliğindeki ÇKP, kendi sosyalist inancı doğrultusunda, daha sonra çok tartışılacak olan "kültür devrimini" başlatmıştır. Tüm bu gelişmeler zaten gergin olan Çin-SSCB ilişkilerinin daha da kötüleşmesine yol açmıştır.
- SBKP'nin XX. XXI. ve XXII. kongrelerinde alınan siyasi kararlarla Sovyet yöneticiler, Çin yöneticilerini sert bir dille eleştirerek ÇKP'ni hem dogmatizm ve mezhepçilikle suçlamışlar hem de 1957 ve 1960 Moskova toplantılarında alınan kararlara uymamaları ile eleştirmişlerdir. SBKP yöneticileri Çin sosyalist liderlerinin izledikleri "revizyonist ve oportünist politikalarını" sert bir dille eleştirmişler, daha da önemlisi ÇKP'nin "eskimiş ve küresel sosyalizme hizmet etmeyen görüşlerini" Marksist ilkelerinden sapma ve uzaklaşma olarak yorumlamışlardır.
- Çin sosyalist liderleri ve ÇKP'ne göre ise Sovyet yöneticileri ve SBKP "küresel işçi sınıfının, uluslararası proletaryanın ve dünya halklarının çıkarlarına ihanet etmektedir"; ayrıca "Marksizm-Leninizm'den ve proleter enternasyonalizmin evrensel görüşlerinden giderek uzaklaşmaktadır"; ayrıca "kapitalist ülkelere ve emperyalistlere karşı çekingin ve korkaklık tutumu içine girmektedir".
- ÇKP'ye göre, sosyalist ve kapitalist ülkeler arasında "barışçıl iş birliği" ve "halklar arasında ortak yaşam" kabul edilemez, en önemlisi de mümkün değildir. ÇKP'ne göre, kapitalist dünyaya topyekûn bir savaş başlatmadan ve küresel ölçekte emperyalizm tasfiye edilmeden dünya sosyalist devrimi amacına ulaşamaz ve tüm dünyada halkların kardeşliği ve iş birliği sağlanamaz. Çinli komünist yöneticilere göre, kapitalist dünya ile sosyalist dünya arasında "barış içinde bir arada yaşama" bir

⁶ Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Rusça karşılığı: Коммунистическая партия Советского Союза/Kommunističeskaya Partiya Sovetskogo Soyuza

yanılsamadır, gerçekleşmeyecek bir hayaldir ve bu şirin barışçıl söylemler küresel devrimci mücadeleyi engellemekten başka bir şeye yaramaz. Bu nedenle Çin sosyalist liderleri ve ÇKP'ye göre SSCB'de üstü örtülü bir toplumsal kapitalist restorasyonu yapılmaktadır. Özellikle Küba krizinden sonra Çin sosyalist liderleri SBKP yönetimini korkaklıkla, maceracılıkla, Amerikan emperyalizmi karşısında teslimiyetçilikle suçlamışlardır. Sonuç olarak ÇKP ile SBKP'nin farklı sosyalist kalkınma modelleri izlemeleri ve Marksist-Leninist teoriyi farklı şekillerde yorumlamaları iki ülke arasındaki ideolojik rekabetin siyasi, iktisadi ve jeopolitik rekabete dönüşmesine yol açmıştır.⁷

- SSCB ile Çin arasındaki ideolojik çatışmanın bir diğer boyutu ise Üçüncü Dünya Ülkelerinde nüfus sahibi olmak ve dünya sosyalist liderliğini üstlenmek için iki ülke arasındaki gizli den gizliye yürütülen mücadeledir. ÇKP ve Çinli sosyalist yöneticiler, Sovyet yöneticileri ve SBKP'yi ulusal bencillik ve yayılmacılık, milli şovenizm ve diğer ülkeler aleyhine ulusal fayda sağlamakla eleştirmişlerdir. Sovyet yöneticileri ve SBKP ise ÇKP yönetimini uluslararası komünist dayanışmasını baltalamakla ve küresel işçi hareketinde hizipçi ve bölücü faaliyetlerde bulunmakla suçlamışlardır. Özetle, 1955-1975 döneminde global uluslararası ilişkilere bakış açıları, küresel sosyalist hareketin ideolojik söylemlerinde, ABD ve emperyalist devletlerle yürütülecek mücadele politikalarında, uluslararası işçi örgütlerinin dayanışması ve farklı milletler arasında yapılacak iş birliği konularında SSCB ile Çin arasında derin politik ve ideolojik görüş farklılıkları olduğu görülmektedir.

- Yordan Baev'e göre 1955-1975 döneminde SSCB ile Çin arasındaki siyasi rekabet sadece iki büyük ulus ve iki büyük devlet arasında sıradan bir çatışma değildir. Bu çatışmanın temelinde dünya komünist sisteminde sözü dinlenen baş patronun kim olacağını belirlenmesi yatmaktadır. Fazla dillendirilmeyen bu üstü örtülü çatışma, hangi siyasi lider ve hangi komünist partinin diğer sosyalist ülkelere rol model olacağı mücadelesidir. Dillendirilmeyen ve görmezden gelinen bu çatışmayı bazı uzmanlar "görünmeyen soğuk savaş", bazı uzmanlar ise "ejderha" ile "aymın" bilek güreşi olarak adlandırmışlardır (Baev, 2012).

- 1964 yılında Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) nükleer teknolojiye ve nükleer silahlara sahip olduğunu tüm dünyaya duyurmuş, böylece hem nükleer bir devlet hem de küresel bir süper güç olduğunu hem ABD'ye hem de SSCB'ye ilan ederek dünyadaki askeri, ideolojik ve jeopolitik dengeleri kökten değiştirmiştir. Doğal olarak bu ulusal özgüven zaman içinde büyük kardeş SSCB'ye meydan okuyacak boyutlara ulaşacak ve iki komşu ülke arasında savaş kaçınılmaz olacaktır. XX. yüzyılda yaşanan Küba krizi ve Çin-Vietnam Savaşı'nda SSCB'nin izlediği politikalar, Çin-SSCB ilişkilerinin daha da gerilmesine neden olmuştur.

- Ağustos 1968'de Sovyet askerlerinin Çekoslovakya'ya girmeleri ise SSCB ile Çin arasındaki siyasi güvensizlikte bardağı taşıran son damla olmuştur. Haklı olarak Çinli yöneticiler şu soruya yanıt aramışlardır: Bir sonraki Çekoslovakya olayları benim ülkemde yaşanabilir mi?

- 1950-1970 döneminde Çin-SSCB ilişkilerinin en önemli özelliklerinden biri de kimsenin itiraf etmek istemediği "siyasi ikiyüzlülüktür". İki devlet arasında bir yandan "dost komşu ülkeler", "ortak sosyalist amaçlar" ve "kardeş halklar dayanışması" söylemi sürdürülmekte, diğer yandan da karşılıklı güvensizlik, siyasi rekabet ve var gücüyle şiddetlenen karşılıklı gizli mücadeleler devam etmektedir. Çin ve SSCB demokratik özgürlüklerinin, siyasi muhalefetin ve insan haklarının olmadığı totaliter ülkeler oldukları için ekonomi, kültür ve siyasi alandaki tekelleşmenin gazete, radyo, basın ve televizyon gibi propaganda araçlarında da devlet tekelleşmesi olarak görülmektedir. Parti söylemlerini, vatanseverliği ve ideolojik politikaları yaymada önemli bir araç olan basın ve medya enstrümanları hem kendi ulusunu hem de düşman halkları kendi çıkarları doğrultusunda bilgilendirmede ve partinin ideolojisi doğrultusunda yönlendirmede son derece önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalist ülkelerde faaliyet gösteren basın ve medya hem vatanseverlik aşılama hem milli menfaatleri şekillendirmede hem sosyalist ideolojiyi yaymada hem de küresel komünist sisteme uyumlu yeni bireyler oluşturmada çok önemli bir propaganda silahı olarak görev üstlenmektedir. Bu propaganda silahlarından kuşkusuz dünyanın en büyük iki ülkesi olan Çin ve SSCB'de XX. yüzyılın ikinci yarısında yoğun olarak yararlanılmışlardır. Bu nedenle SSCB topraklarında çok sayıda radyo istasyonu Çince yayın yapıp Çin vatandaşlarını etkileme yönünde çaba gösterirken, aynı şekilde Mançurya Bölgesinde çok sayıda Çinli radyo kanalının Rusça yayın yaparak Sovyet vatandaşlarını etkileme ve yönlendirme

⁷ SSCB-Çin siyasi ilişkileri ile ilgili bakınız: Baev, Y. (2012), Güneş, E. (2015), Bekcan, U. (2020)

girişimlerinde buldukları bilinmektedir. Sınırın iki yakasında yürütülen propaganda savaşları, sözde dost sosyalist halklar arasındaki siyasi güvensizliğin ve politik ikiyüzlülüğün en güzel kanıtıdır. Bu propaganda araçları hem kendi halkını hem de düşman halkını etkileme ve yönlendirmede neredeyse yarım asırlık bir zaman diliminde hem Sovyet hem de Çinli ideologlar tarafından yoğun olarak kullanılmıştır.

2013 yılında başkent Pekin’de çok ilginç ve bir o kadar da önemli olan “Declassified Documents of Soviet-Chinese Diplomacy”, başlıklı bir bilimsel eser yayınlanmıştır. Bir yandan Sovyet-Çin siyasi ilişkilerine ışık tutan bu kitap, diğer yandan da Damanski Savaşı’nın nedenleri ve sonuçları hakkında önemli fotoğraflar, gazete haberleri, parti görüşleri ve tarihi belgeler sunmaktadır. Çin tarih uzmanları tarafından kaleme alınan eser, XXI. yüzyılda Çin bilim uzmanlarının 1969 olaylarına bugünkü bakış açılarını yansıtmaları bakımından da büyük önem taşımaktadır. Kitapta aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:⁸

- Sovyet-Çin sosyalist dostluğu neden tek bir darbeye bile dayanamadı?
- Damanski çatışmaları, Mao Zedong’un izlediği dış politika kararlarını ve Çin-SSCB ilişkilerini nasıl etkiledi?
- Damanski çatışmaları, iki kutuplu Soğuk Savaş Döneminde SSCB-ABD ilişkilerini ve uluslararası sistemin küresel siyasi yapısını nasıl etkiledi?

Kitabı kaleme alan Çinli yazarlar olabildiğince tarafsız pencereden Çin-SSCB siyasi ilişkilerini analiz etmeye ve 1969 savaşını yorumlamaya çalışmışlardır. Yazarların tespitlerine göre aşağıdaki etkenler 1969 Damanski Savaşı’nı tetiklemiştir (Shadrina, 2018):

- Stalin döneminde Çin lideri Mao Zedong hakkında başlatılan dışlayıcı ve eleştirici politikaların Nikita Hruşçov ve Leonid Brejnev döneminde de sürdürüldükleri belirtilmiştir. Sovyet ve Çin siyasi liderleri arasındaki kişilik uyumsuzlukları, sosyalist devlet anlayışları ve ideolojik sorunların iki komşu devlet arasında siyasi sorunların derinleşmesine neden olduğunun altı çizilmiştir.
- İkinci Dünya Savaşı öncesinde çeşitli tarihi belgelerle ve siyasi antlaşmalarla şekillenen SSCB-Çin devlet sınırlarının uzmanlar tarafından 1960’lı yıllarda yeniden belirlenmemesi, her iki tarafın da kendi çıkarları doğrultusunda sınır yorumlarına yol açması 1969 savaşının en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. 1964 yılında iki komşu devlet arasında başlayan resmi görüşmelerin sonuçsuz kalması ise beş yıl sonraki sınır çatışmalarının temelini hazırlamıştır.
- İki komşu devlet arasındaki siyasi anlaşmazlıkların ve toprak taleplerinin önlenemiyor olmalarına rağmen farklı nedenlerle önlenemedikleri, ayrıca 1969 sınır savaşının kardeş halklar ve dost ülkeler arasında yapıldığının da altı çizilmiştir.
- 1959 yılında tüm Çin’de sosyalist cumhuriyetin 10 yıllık kuruluş törenleri düzenlenirken bu törene gelen Sovyet lider Nikita Hruşçov’un başarısız ziyareti SSCB-Çin ilişkilerinde bir kopma noktası olarak değerlendirilmektedir. Çinli uzmanlara göre N. Hruşçov’un 1959 yılındaki Pekin ziyareti, 10 yıl sonra cereyan edecek savaşın fitilinin ateşleyicisi olmuştur.

1969 krizinde SSCB yönetimini suçlayan Çinli bilim uzmanı Tan Zong, 2013 yılında yayınladığı bir çalışmada Rus işgalci güçlerin savaşı başlattıklarını ve Rus ordusunun Çin topraklarına girmesiyle Damanski Adası çatışmalarının başladığını iddia etmiştir. Bir başka deyişle Rus bilim uzmanlarından farklı olarak Çinli bilim uzmanlarının Rus kızıl ordusunu savaşı başlatan “işgalci” taraf ve Çin ordusunu vatan topraklarını savunmak zorunda kalan “masum” taraf olarak gördükleri bilinmektedir (Zong, 2013). Konuyu özetlersek 1955 – 1975 döneminde Çin ile SSCB arasındaki bölgesel ve küresel rekabetin beş farklı boyutu olduğu anlaşılmaktadır:

- ✓ Küresel ve bölgesel ölçekte siyasal ve jeopolitik rekabet,
- ✓ Küresel ve bölgesel ölçekte askeri ve teknolojik rekabet,
- ✓ Küresel ve bölgesel ölçekte iktisadi ve endüstriyel rekabet,

⁸ Bakınız: Shadrina, E. A. (2018), Baev, Y. (2012).

- ✓ ÇKP ile SBKP arasındaki ideolojik ve sosyalist rekabet,
- ✓ Devlet yöneticileri ve sosyalist parti başkanları arasında sürdürülen küresel komünist sisteminin liderlik rekabeti.

3. RUSYA İLE ÇİN ARASINDAKİ SINIR SORUNLARININ TARİHSEL ARKA PLANI

Rusya ile Çin arasındaki sınır belirsizliklerinin yaklaşık üç asırlık bir geçmişi vardır. 1689 yılında Rusya İmparatorluğu ile Çin İmparatorluğu arasında imzalanan Nerçinsk Antlaşması iki büyük imparatorluk arasında imzalanan ilk büyük ticari ve siyasi antlaşmadır. Ama bu antlaşmada sınır çizgileri ve toprak paylaşımı konuları belirsizliğini korumuştur. İki imparatorluk arasında 1858 yılında imzalanan Aygün Antlaşması, Amur Vadisini Çin ile Rusya arasında kara sınırı olarak belirlemiştir. Aygün Antlaşması'nda Ussuri Vadisi ile Japon Denizi arasındaki stratejik topraklar her iki imparatorluğun ortak kullanımına bırakılmıştır. 1860 yılında imzalanan Pekin Antlaşması'yla Ussuri Vadisi ile Japon Denizi arasındaki kıymetli topraklar (bugünkü Primorski Kray) Rusya İmparatorluğu'na verilmiş ve böylece Rusya'nın hem Japon Denizi'ne çıkışı açılmış hem de Kore ve Japonya ile komşuluğunun jeopolitik temelleri atılmıştır. Yukarıda yapılan tarihi antlaşmalar ışığında, Çin hükümetlerinin zayıflığından ve bilgisizliğinden faydalanan Ruslar, Amur ve Ussuri vadilerindeki devlet sınırını akarsuların talveg çizgisinden değil Çin kıyılarından geçmesini antlaşma maddeleri arasına koyarak tüm nehir adalarının Rusya topraklarında kalmasını sağlamışlardır.⁹ Bilimsel gerçeklere uymayan ve Çinlileri mağdur eden bu sınır maddesi iki ülke arasında gelecekte ortaya çıkacak sınır çatışmalarını tetikleyen en önemli siyasi unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Şubat 1969'da başlatılan Çin-Rusya sınır görüşmelerinin sonuçsuz bitmesi ve iki tarafın anlaşamaması, yakında cereyan edecek sınır savaşının ilk habercisi olmuştur (Evseev, 2006:435-443).

Bugün Çin (22 147 km.) ve Rusya (20 017 km.) Dünya'nın en uzun kara sınırlarına sahip ülkeleridir. Daha önce de belirtildiği gibi Rusya ile Çin Halk Cumhuriyeti devlet sınırının 3.489 kilometrelik kısmı akarsu sınırı olup bunun büyük bir bölümünü Uzakdoğu bölgesinde yer alan Amur ve Ussuri nehirleri oluşturmaktadır. Bir başka deyişle dünya siyasi haritasında iki komşu devlet arasındaki en uzun nehir sınırını Çin-Rusya devlet sınırı oluşturmaktadır. Nehir ulaşımı, hidroelektrik üretimi, tarımsal sulama, taşımacılık ve balıkçılık gibi iktisadi faaliyetler bakımından bu 3489 kilometrelik akarsu sınırının kıyınının iki yakasındaki komşu ülkeler için hayati öneme sahip olduğu bilinmektedir.

1969 yılındaki sınır savaşının temelinde iki komşu ülkenin 1860 yılında imzaladıkları Pekin Antlaşmasına verdikleri farklı yorumlardan kaynaklanmaktadır. Çinli uzmanlara göre, Rusya ile Çin arasında imzalanan Pekin Antlaşması'nda akarsu vadileri içinde yer alan nehir adalarının sınır durumu ve siyasi aidiyet durumu tam olarak belirtilmediği için her iki ülke kendi çıkarları doğrultusunda olayı yorumlayarak siyasi tartışmalara ve askeri çatışmalara zemin hazırlamıştır. Örneğin hem Çin hem de Rusya, Damanski Adası'nın ve çevresindeki alanı kendi devlet toprağı olduğunu iddia ettikleri için 1968 savaşı başlamıştır. Fakat Rus tarihçilerine göre Pekin Antlaşması'nda çok net ve açık olarak devlet sınırının akarsuyun Çin kıyılarından geçmesi gerektiği yazılmış böylece tüm nehir adaları Rusya'ya verilmiştir.

Uluslararası hukuk kurallarına göre, nehir yataklarındaki devlet sınırları akarsu vadilerinin tam ortasında yer alan talveg hattından geçmektedir. Örneğin bugünkü Türkiye-Ermenistan sınırı Arpaçay-Aras ırmaklarının talveg çizgisine göre, Türkiye-Yunanistan devlet sınırı ise Meriç Irmağı'nın talveg çizgisine göre belirlenmiştir. İlk kez bu durum 1919 yılında gerçekleştirilen Paris Antlaşması'nda kabul edilmiştir. Bir başka deyişle 1860 yılında imzalanan Pekin Antlaşması, Paris Antlaşması'ndan çok daha önce kabul edildiğinden dolayı devlet sınırlarının talveg çizgisine göre belirlenir kuralı Çin- Rusya sınırı için geçerli değildir. Ussuri Irmağı üzerinde talveg hattının Çin ve Rus yetkililer tarafından 1960'lı yıllarda ortak kararlarla belirlenemediği için ve her ülke kendi siyasi çıkarları doğrultusunda talveg ve devlet sınırı yorumu yaptığı için Damanski gibi nehir adaları belirsizliğini XX. yüzyılı sonuna kadar korumuştur.¹⁰ Hiçbir yerleşme ve nüfus barındırmayan Damanski nehir adasının, Çin kıyılarından 40-

⁹ Aslında XVII ve XVIII yüzyılda Rus Çarlığı'nın yaptığı siyasi antlaşmalar doğrudan Çin İmparatorluğu ile değil o tarihlerde o topraklarda yer alan Mançurya Devleti ile yapılmıştır. XVII yüzyılda Çin devletini ve Çin topraklarını ele geçiren Mançuryalılar Tsing Hanedanlığı'nın 1911 yılındaki yıkılışına kadar Çin topraklarında egemenliklerini sürdürmüşlerdir.

¹⁰ Bakınız: Gerson, M.S. (2010)

60 metre, SSCB kıyılarından ise 250-300 metre uzaklıkta yer alması, yani Çin kıyılarına daha yakın mesafede bulunması Çin'in öne sürdüğü toprak taleplerinin ana nedenlerinden biridir.

Bir başka deyişle talveg hattı çizgisine göre bu küçük ıssız ada Çin topraklarında kalmaktadır. Bu gerekçe veya bu mutlak durum da Çinlileri cesaretlendirmekte ve Rus birliklerine saldırmalarına yol açmaktadır. Damanski Adası ve çevresindeki alan 1969 yılındaki sınır savaşına kadar Rusların Nijnaya Mihaylovka Sınır Karakolunun kontrolü altındadır. Ama 1963-1969 döneminde yüzlerce kez Çinli köylüler ve askerler adaya gelerek karşı kıyılardaki Rus tarafını taciz etmişlerdir. Özetle, Rusya ve Çin'in bataklıklarla kaplı bu küçük ıssız adayı karşılıklı siyasi görüşmelerle ve barışçıl yöntemlerle çözemedikleri için olaylar alevlenerek çatışmalara ve kanlı savaşa dönüşmüştür. ABD'li uzmanlara göre ise savaşı başlatan Çin tarafı olmuştur ve bunun asıl nedeni ABD'nin ilgisini ve dikkatini bu ülkeye ve bu bölgeye çekmesini sağlamaktır (Evseev, 2006:435-443) (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3: "Nijne Mihaylovka" Askeri Sınır Birliğinde Görevli Olan ve Damanski Savaşı'na Katılan Sovyet Askerleri (Fotoğraf Kaynak: URL 5)

4. KARDEŞLİK SINIRINDAN SAVAŞ CEPHESİNE GİDEN İKİLEMLİ YOL

İkinci Dünya Savaşı bitiminden sonra kanlı bir iç savaş sonucunda, 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğunda, SSCB ile Çin arasındaki devlet sınırı sorunları resmi ve siyasi ortamda pek de gündeme getirilmemiştir. İki komşu sosyalist ülke arasında 1950 yılında imzalanan "Dostluk ve Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması" uyarınca, Sovyet-Çin sınırı dostluk ve iş birliği sınırı olarak görülmüş, her iki komşu ülkenin sınır bölgelerinde yaşayan nüfus arasında aktif ticari ve kültürel etkileşimlerinin sürdürüldüğü yardımlaşma ve komşuluk sınırı olmuştur. 1950-1955 döneminde sınır bölgelerinde iş birliği konusunda ormancılık, ticaret, yangınlar, turizm, ulaşım, doğal afetler ve benzeri konularda çok sayıda anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde 4.200 kilometreyi aşan sınır hattı sorgulanmadığı gibi Çin ve Sovyet yetkilileri arasında devlet sınırı konusunda bir değişiklik önerisi veya bir toprak talebi de olmamıştır.

1950'li yılların başında SSCB yetkilileri, iki komşu devlet arasındaki tüm sınır çizgisinin ayrıntılı belirlenmesi için topografik haritaları Çinli yetkililere teslim etmişlerdir. 1945-1955 döneminde Çin tarafından sınır çizgisine ilişkin herhangi bir yorum yapılmadığı gibi herhangi bir istekte de bulunulmamıştır. Sovyet-Çin ilişkilerinin yükselişte olduğu bu "balayı döneminde" Çin'in ekonomik kalkınması ve ulusal güvenliği büyük ölçüde SSCB'ye bağlı olduğundan, sınır sorunlarını Çin'in bilinçli olarak resmi düzeyde gündeme getirmediği gözlenmektedir.

1952-1956 döneminde SSCB ile ÇHC arasındaki ilişkilerde bazı fikir ayrılıkları ve birtakım siyasi sürtüşmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1957 yılında Mao Zedong önderliğinde başlatılan "yüz çiçek açmasına ve yüz okul rekabet etmesine izin verin" kampanyası esnasında, SSCB'nin Çin'e yönelik politikalarından ilk hoşnutsuzluklar yükselmeye başlamış, SSCB'nin devlet sınırları içindeki belirli

alanlara yönelik toprak iddiaları da gündeme gelmiştir. Sınır meselesindeki tutarsızlıkların bir başka kanıtı, 1950'li yıllarda Çin hükümetinin gerçekleştirdiği ve Sovyetlerin "kartografik saldırganlık" olarak tanımladıkları süreçtir. Çin'de yayınlanan haritalarda, ders kitaplarında ve atlaslarda, Çin resmi sınırları bilinçli olarak değiştirilmiş, böylece SSCB ve diğer ülkelerin bazı sınır bölgeleri ÇHC sınırları içinde gösterilmiştir. 1953 yılında Pekin'de yayınlanan "ÇHC Bölgeler ve İller Atlasında" Pamir dağlık araziler ve Habarovsk kenti yakınlarındaki iki ada da dâhil olmak üzere bazı Sovyet topraklarının Çin sınırları içinde gösterilmiştir (URL 6).

1956-1959 döneminde Çinli vatandaşların SSCB devlet sınırlarını izinsiz aşma vakaları daha sık yaşanmaya başlamış, ancak bu sorunlar fazla abartılmadan yerel idari makamlar düzeyinde başarıyla çözülmüştür. 1950'li yılların ortalarında SSCB hükümeti, Çin yetkililerine mevcut olan sınır sorunlarını tartışma ve çözüme teklifinde bulunmuştur. Ancak bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Genel olarak 1950-1960 döneminde SSCB-Çin sınırında ciddi bir olay veya kanlı bir sınır çatışması olmadığı gibi dostluk ve komşuluk ilişkileri başarıyla sürdürülmüştür. 1950'lerin sonunda ve 1960'ların başında SSCB ile Çin arasındaki siyasi ilişkilerin yavaş yavaş soğuma dönemine girdiği gözlenmektedir. SSCB'ye danışmadan yapılan 1958 yılındaki Tayvan Boğazı çıkışı ve 1959 yılındaki Çin-Hindistan gerginliği SSCB-Çin ilişkilerin bozulmasında bardağı taşıran son damlalar olmuştur. 1950'lerin sonunda ve 1960'ların başında Çin yönetiminin SSCB'nin uydusu olmaktan çıkıp kendi bağımsız politikalarını izleyerek dünya sosyalist lideri olmayı amaçladığı görülmektedir (URL 6).

SBKP ile ÇKP arasında alevlenen siyasi anlaşmazlıklardan en erken ve en önemli olanların başında 1960 yılında Çin'de görevli olan Sovyet uzmanlarının beklenmedik bir şekilde SSCB'ye geri çağrılmaları olmuştur. Binlerce doktor, askeri uzman, mühendis, teknisyen ve subay beklenmeyen bir kararla Çin'i terk edip apar topar SSCB'ye dönmek zorunda bırakılmıştır. Tüm bunlar hem iki komşu devlet arasındaki güvensizliği yansıtmaktadır hem de SSCB'nin iktisadi ve askeri desteğini Çin'den çektiğinin göstergesidir. Çinli komünistlerin cevabı hiç de gecikmemiş, 1960 yılında, Çinli sığıp yetiştiricilerinin Kırgızistan'daki Buz-Aygır geçidi bölgesinde SSCB sınırları içinde yer alan topraklarda hayvanlarını otlatmaya ve hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaya başlamaları iki komşu ülke arasındaki ilk sınır anlaşmazlığının fitilini ateşlemiştir. Sovyet sınır muhafızları ile Çinli çobanlar yüzleştiklerinde, çobanlar Çin Halk Cumhuriyeti topraklarında olduklarını iddia etmişler, daha sonra, Çinli idari yetkililerinin talimatları doğrultusunda, bu çobanların SSCB sınırını geçtikleri ve böyle beyanlarda buldukları ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte, 1960 sonbaharında ekonomik faaliyetler amacıyla (çim biçme, çalılık toplama, tarla açma vb.) bazı Çinli köylülerin Amur ve Ussuri gibi nehir vadilerinde yer alan ve SSCB toprağı sayılan akarsu adalarına sistematik olarak giriş-çıkışlar yaptıkları tespit edilmiştir. Bu adalara gelen Çinli köylüler, onları sorgulayan Sovyet sınır muhafızlarına Çin topraklarında olduklarını belirterek, dolaylı olarak kendi vatan topraklarından faydalandıklarını belirtmişlerdir. Bu kanun dışı ve izinsiz sınır ihlallerinden sonra, Sovyet sınır muhafızlarının olaylara tepkisi değişmiş ve daha sert kararlar almaya başlamışlardır. Daha önce Sovyet yetki alanı altındaki bazı bölgelerde Çinli köylülerin ekonomik faaliyeti görmezden gelinmiştir, oysa 1960'tan itibaren benzer sınır ihlalleri daha sert bir şekilde önlenmeye başlanmıştır. Özetle, Çin ile SSCB arasında devlet sınırları alanında ilk fikir ayrılıkları ve ilk yüksek sesli toprak talepleri 1960 yılında ortaya çıkmıştır. 1960-1965 döneminde Çin tarafından yapılan devlet sınırı ihlallerinde büyük bir artış, adeta sayısal patlama görülmektedir. Örneğin 1960 yılında Sovyet-Çin sınırında sadece 100 sınır ihlali yaşanırken, 1962 yılında bu sayı 5000'e ulaşmıştır. 1963 yılında Sovyet-Çin sınır bölgesinden 100000'den fazla sivil ve askeri personel Çin tarafından Rusya topraklarına sızmıştır.¹¹

Sovyet-Çin sınırında giderek artan suç vakaları ve sınır ihlalleri sonucunda, komşu devlet yetkililerin birbirlerini suçlayan resmi devlet notaları ve sözlü parti açıklamalarının dışında bir çatışma veya kanlı saldırı yaşanmamıştır. Sovyet idarecileri ve SBKP yöneticileri, Çin vatandaşlarının sınırı ihlal etmelerinden duyulan hoşnutsuzluğu sürekli dile getirseler de bir çözüm üretmekten uzak kalmışlardır. Çin idarecileri ve ÇKP yöneticileri ise Sovyet sınır muhafızlarının Çinli köylülerin daha önce çalıştıkları arazilerde özgürce ekonomik faaliyetlerini yürütülmesine izin vermediklerini bildirmişlerdir. Çin idarecileri medya ve basın yoluyla, bir yandan Rus askeri görevlileri suçlayan görüşler ortaya koymuşlar diğer yandan da bu toprakların asırlar boyunca Çin'e ait olduğunu iddia ederek toprak ve sınır

¹¹ Bakınız: URL 6

tartışmalarını alevlendirmişlerdir. 1961-1963 döneminde Çin ve SSCB’de yayınlanan gazeteler irdelendiğinde iki ülkenin sınır bölgelerinde bazı ufak tefek sınır ihlalleri yaşanmış olsa da kanlı bir çatışma veya sınır savaşı oluşturacak boyutlarda bir tehlike olmadığı görülmektedir.¹²

Kocaman ve ıssız Rus toprakları doğal olarak kalabalık nüfuslu Çin’in iştahını kabartmaktaydı. Binlerce yıl boyunca Ohotsk ve Japon Denizi kıyılarında, Amur ve Ussuri vadilerinde Çinli aileler yaşamıştı, bu nedenle Çinliler bu arazilere yerleşilmesi ve faydalanılması gereken eski vatan toprakları olarak bakmaktaydı. Yeni gelen Ruslar hem yabancı ve işgalci olarak hem de kutsal toprakların gerçek sahibi olmayan bu arazileri işleyemeyen ve değerlendiremeyen “ötekiler” olarak algılanıyordu. Çinliler bu algıların yanlış olduğunu, bu isteklerin ve bu hayallerin yutulması çok zor bir lokma olduğunu ancak savaş meydanlarında anlayacaklardı.

Japon hükümet yetkilileri ile 1964 yılında yapılan bir siyasi görüşmede Çin lideri Mao Zedong SSCB-Çin toprak paylaşımı ile ilgili çok ilginç ama bir o kadar da önemli bir görüş beyan etmiştir:

“Bizim vatanımızdan koparılan ve SSCB’nin bugün elinde haksız ve hukuksuz bir şekilde bulundurduğu topraklar epey büyüktür. Bakınız, 22 milyon km²’lik kocaman dev bir ülkede sadece 200 milyon insan yaşamaktadır. Yaklaşık 1,5 milyon km²’lik Çin toprağı bugün haksız bir şekilde SSCB’nin elindedir. Moğolistan’da, Kazakistan’da, Tacikistan’da ve Rusya’da çok büyük araziler, bizim olmaları gerekirken, dayatmalı antlaşmalarla bizden alınmış ve bugün başka ülkelerin kontrolindedir. Bu sorun çözülmelidir.”¹³

Çin lideri Mao Zedong’un yukarıdaki düşünceleri Çin yöneticilerinin Sibirya, Orta Asya ve Uzak Doğu topraklarından kolay kolay vazgeçmeyeceklerinin kanıtıdır. İncinmiş bir ulusun ve küstürülen bir devletin çaresiz haykırışıdır. Bu duygulu ama kararlı sözler, uzun dönem boyunca “ellerimizden haksız alınan vatan toprakları” isteklerinin hem Rusya’nın hem de diğer komşuların üzerinde daimi bir siyasi baskı oluşturacaklarının göstergesidir. Kendi kabuğuna sığmayan ve haksızlıklar karşısında sessiz kalmayacağını işaretini veren dev ülkenin, aşağılanmanın, parçalanmanın, göz göre göre vatan topraklarını yitirmenin isyanı ve başkaldırısıdır bu sözler. 1969 Damanski Sınır Savaşı’nın ana nedenlerinden birisi de mevcut durumu kabullenmek istemeyen Çinlilerin geciken adalet ve siyasi intikam arayışlarıdır.

25 Şubat 1964 tarihinde Sovyet-Çin sınırındaki sorunları tartışmak ve iki devlet arasındaki sınır çizgisini kesinleştirmek amacıyla başkent Pekin’de, Çinli ve Sovyet yetkililer arasında uzun ve zorlu görüşmeler başlamıştır. Askeri yetkililerin, kartografların, siyaset uzmanlarının ve parti yöneticilerinin katıldığı bu görüşmelerden maalesef iki tarafın da onayladığı bir anlaşma çıkmamış ve 22 Ağustos 1964 tarihinde görüşmeler sonuçsuz kapanmıştır. Çin ve Sovyet yetkilileri arasında sürdürülen sınır görüşmelerinin sonuçsuz bitmesi sınır bölgelerindeki kaçakçılık ve sınır ihalelerinin daha da artmasına neden olmuştur. Çinli yetkililerin verdikleri bilgiler doğrultusunda 15 Ekim 1964–15 Mart 1969 tarihleri arasında SSCB-Çin sınırında 4189 istenmeyen olay yaşanmıştır.¹⁴

Çin-SSCB devlet sınırı 1960’lı yıllara kadar “kardeşlik ve dostluk sınırı” olarak tanımlanırken, iki komşu devlet arasında ulaşım, ticaret, kültür ve sanat alanında “bütünleştirici ve kucaklayıcı bir sınır” olarak algılanırken, Damanski Savaşı’ndan Gorbaçov Dönemi’ne kadar (1969-1985 yılları) bu sınır birdenbire düşman sınırına ve savaş cephesine dönüşmüştür. Birleştirici olan sınır bölücü oluvermiş, güvenilir dost halk birdenbire güvenilmez ve istilacı düşmana dönüşüvermiştir. Daha da önemlisi, iki dev sosyalist ülke arasındaki devlet sınırlarının “düşman sınırı” olarak algılanması ilk kez Damanski Savaşı’yla başladığı da iddia edilebilir. Sosyalist devlet sınırları, kapitalist dünya ile sosyalist blok arasında, önemli bir siyasal çizgi olarak algılandıkları için bazı uzmanlar bu sınırların arkasındaki devletleri “demir perde ülkeleri” olarak tanımlamışlardır. Komünist devlet yöneticileri için ise kutsal devlet sınırları emperyalist tehditlere karşı sosyalist milletleri jeopolitik tehditlerden koruyan hayati alanlardır.

Daha güçlü ordulara ve daha modern silahlara sahip olmasına rağmen SSCB yöneticileri uzun süre Çin’le açık bir savaşa girmekten kaçınmışlardır. Çin Halk Cumhuriyeti’nin sosyalist bloktan kopmasını ve olası bir ABD yakınlaşmasını istemeyen Sovyet yöneticileri, iki komşu sosyalist devlet arasındaki

¹² Bakınız: Gerson, M.S. (2010)

¹³ Bakınız: URL 7

¹⁴ Bakınız: URL 6

çatışmanın olumsuz yansımalarından da çekindikleri için sorunları siyasi müzakereler ile çözme gayreti göstermişlerdir. Damanski Savaşı aslında her iki ülkeyi de hazırlıksız ve plansız yakalamıştır. Her iki ülkenin de nasıl bir strateji izleyecekleri ve savaşı nereye kadar götürme cesareti gösterecekleri tahmin edilemez bir durumdu. Küçük bir sınır çatışmasının büyük bir uluslararası felakete kolaylıkla dönüşeceğini ne Çinli ne Sovyet yetkililer o zaman öngörememişlerdir. Bu nedenle Damanski Savaşı öncesinde hem Çin hem de SSCB “kardeş halklar” ve “dost ülkeler” tutumu ile ulusal çıkarlarını ve vatan topraklarını savunma arasında büyük ikilemler yaşamışlardır.

1969-1980 döneminde hem SSCB hem de Çin var gücüyle televizyon, sinema, gazete, radyo vb. araçlarla birbirlerini karalamışlar ve ideolojik saldırılarda bulunmuşlardır. Bu dönemde iki ülke arasındaki devlet sınırı boyunca sıkı kontrol ve karşılıklı suçlamalar yanında, “güvensiz düşman” tutumu da sürmüştür. Fakat 1980-1985 döneminde Mikail Gorbaçov’un başlattığı politikalar ile SSCB ile Çin arasındaki sıcak komşuluk ilişkileri tekrar inşa edilmiş ve iki komşu devlet arasında güven ve iş birliği yeniden canlanmıştır. Bu nedenle 1980’den sonra iki devlet arasında sınır çatışmaları yaşanmadığı için “düşman ve savaş sınırı”nın yerini “barış ve güven sınırına” bıraktığı söylenebilir.

5. SAVAŞ ÖNCESİNDE YAŞANAN TEDİRGİN DURUM

Damanski Savaşı başlamadan önce, 1960-1968 döneminde bazı Çinli köylüler Ussuri Vadisi’nde yer alan nehir adalarına girerek, adalarda tarımsal faaliyetler ile uğraşmaya başlamışlar. Rus sınır muhafızlarının: “Burası SSCB toprağıdır, lütfen ülkenize geri dönün” uyarılarına aldırmayan bu köylüler “Çin topraklarında” olduklarını iddia ederek, ekonomik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Kış aylarında Ussuri Nehri suları tamamen donduğundan ve kalın bir buz tabakasıyla kaplandığından dolayı, Çinli köylüler kıyıda kolaylıkla adaya geçerek, lider Mao’nun kitaplarını Rus askerlerine sallayarak, olması gereken devlet sınırının akarsuyun tam ortasından geçmesi gerektiğini işaretlerle göstermeye başlamışlardır. Bu masum “köylü istilasına” zamanla askerler ve sivil olmayan silahlı gruplar da katılmaya başlamış ve olayın asıl amacı yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 1965-1968 döneminde Rus sınır birliklerine yönelik hem sözlü ve psikolojik hem de fiziksel saldırılar artmaya başlamıştır. Bu dönemde sınır ihlallerinin ve provokasyonların sayısı giderek artmış ve havada savaş kokuları yayılmaya başlamıştır (Demyanova & Tsukanov, 2019).

Uzak Doğu Bölgesinin Krasnoznamenik (Kızıl Bayrak) askeri karargâhına gelen bir rapor olayı çok güzel yansıtmaktadır: “23 Ocak 1969’da saat 11:15’te, silahlı Çinli askerler Damanski Adası’na geçmeye başladılar. Bölgeyi terk etme taleplerimiz üzerine, işgalciler yüksek sesle bağırarak, Mao’nun alıntı kitaplarını ve yumruklarını sallamaya başladılar. Aynı askerler bir süre sonra sınır muhafızlarımıza saldırdılar...” (Demyanova & Tsukanov, 2019).

1969 yılının Ocak-Şubat döneminde bazı sınır ihlalleri, olgunlaşan savaşın habercisi olmuştur. Bu sınır ihlalleri bazen köylü vatandaşlar ve çiftçiler tarafından bazen ise Çinli askerler ve silahlı gruplar tarafından yapılmış ve gergin olan sınır ortamını daha da tehlikeli duruma sürüklemiştir. Ocak ayında yaklaşık 500 Çinli Kirinski Adası’na çıkmış ve Sovyet askerleri onlara müdahale etmek zorunda kalmışlardır. 23 Şubat 1969 tarihinde donan nehir suları üzerindeki kalın buz tabakası üzerinden çok sayıda Çinli asker yeni bir sınır ihlalinde bulunmuş ve Sovyet askerleri havaya ateş açarak Çinlileri püskürtmeyi başarmışlardır. 1969 yılının Ocak-Şubat döneminde ufak tefek sınır ihlalleri yaşansa da sınır kuşağında ateşli çatışmalar yaşanmamıştır.¹⁵

6. USSURİ VADİSİ’NDEKİ SSCB-ÇİN SINIR SAVAŞI’NIN GELİŞİMİ

Damanski Savaşı, 2 Mart 1969 tarihinde kimsenin beklemediği bir anda başlamıştır. Şevtsov adında bir Rus askeri, 2 Mart 1969 tarihinde saat 10:40’da yaklaşık 30 kişilik bir Çinli asker grubunun Damanski Adası’nda ilerlediğini fark etmiş ve bu durumu Nijne Mihaylovka askeri karakolundaki üst rütbeli askerlere telefonla bildirmiştir. Nijne Mihaylovka sınır karakolunun askeri amiri olan teğmen İvan Strelnikov ve Çavuş Raboviç 32 Rus askerle birlikte karakoldan çıkıp kısa sürede Damanski Adası’na ulaşmışlardır. Aynı gün saat 11:15-11:30 civarında Rus askerleri ile Çinli askerler arasında ilk sıcak temas yaşanmıştır.

Kar içinde gömülü bir şekilde kendini gizleyen Çinli askerlerin ani ateş açmasıyla Genadiy Serebrov adlı asker dışında geriye kalan tüm Rus askerler pusuya düşürülerek öldürülmüştür. İlk kanlı çatışmalar

¹⁵ Bakınız: Gerson, M.S. (2010)

devam ederken astsubay Babanski ve Kulebyakini Sopki karakolunda görevli olan kıdemli Teğmen Vitaliy Bubenin öncülüğündeki 23 Rus asker yardıma gelseler de Çin kıyılarından açılan yoğun topçu ateşiyle yeni bir strateji çizmek zorunda bırakılmışlardır. İki askeri kamyonu kaybeden Ruslar, zırhlı personel taşıyıcıları ile Çinli askerlerin üzerine saldırmışlar ve çok sayıda Çinli asker olduğu yerde hayatını kaybetmiştir.

Kanlı çatışmalarda Çavuş Raboviç'e bağlı olan 11 askerin tamamı hayatını kaybetmiştir. Öğleden sonra saat 13:10'da Rus askerlerin yardımına Lastočka sınır karakolundan yeni askeri destekler gelmiş, 57. İman sınır müfrezesinin komutanı Albay Demokrat Vladimiroviç Leonov çatışmaların olduğu bölgeye helikopterle 13:20'de ulaşmış ve yaralı Rus askerlerin kıyıya taşınmasına başlanmıştır. Saat 15:00'ten sonra Damanski Adası ve yakın çevresinde başka bir çatışma yaşanmamıştır. Hemen ertesi gün 3 Mart 1969 tarihinde Pekin'deki SSCB büyükelçiliği önünde büyük bir protesto yürüyüşü yapılarak "Sovyet askerlerin vatan topraklarındaki işgalci faaliyetleri" kınanmıştır.¹⁶

Damanski Adası'ndan çekilmeye başlayan Çinliler tüm yaralıları ve ölü askerleri Çin kıyılarına taşımayı başarmışlar. Adada sadece bir Çinli askerin cesedi kalmış bir yaralı Rus askeri de Çin kıyısına taşınmıştır. 2 Mart 1969 günü akşam saatlerinde toplam 31 Rus askerinin hayatını kaybettiği ve 14 askerin de yaralı olduğu anlaşılmıştır. İlk günkü çatışmalarda kaç Çinli askerin hayatını kaybettiği ise tam olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklar 39, bazı kaynaklar ise 50-60 Çinli askerin öldüğünü yazmaktadır. Ama objektif olarak olaylara bakmaya çalışan Sovyet General Zaharov'a göre ilk günkü çatışmalarda 39 Çin askeri hayatını kaybetmiştir.¹⁷

2 Mart 1969 tarihli çatışmalarda sadece Er Genadiy Serebrov hayatını kurtarabilmiş ve sağ kalmıştır. Ağır yaralanan ve Çinliler tarafından rehin alınan tek asker olan Onbaşı Pavel Akulov, Çin kıyılarına sorguya götürülmüştür. Daha sonra, Pavel Akulov'un çok sayıda işkence izine sahip bedeni 17 Nisan 1969'da Sovyet yetkililere teslim edilmiştir. 6 Mart 1969 tarihinde Damanski Adası çatışmalarında ölen tüm Rus askerleri resmi askeri merasimle gömülmüşler ve bu askeri törende İman sınır müfrezesinin komutanı Albay Demokrat V. Leonov duygu dolu bir konuşma yapmıştır. 3-13 Mart döneminde hem Rus hem de Çin tarafında yoğun bir askeri hareketlilik gözlenmiş, her iki taraf da kıyıda asker sayısını ve savunma teknolojilerini arttırmıştır. Tüm bunlar savaşın henüz bitmediğini göstermiştir.

14 Mart 1969 tarihinde saat 11:15'te bazı Çinli askerlerin buz kültesinin üzerinde ilerleyerek Damanski Adası'na yaklaştıkları tespit edilmiştir. Rusların havaya uyarı ateş açması sonucunda Çinli askerler geriye dönmüş, böylece bu tarihte kanlı bir çatışma yaşanmamıştır. Birkaç saat sonra üst rütbeli bir subayı Rus askerlerine adayı terk etmelerine dair emir vermiş ve kısa sürede tüm Rus sınır görevlileri Damanski Adası'nı terk etmiştir. Bu geri çekilme emrini kimin, nasıl ve ne amaçla verdiği Rusya'da hala tartışma konusudur. Aynı gün akşam saat 20:00'da bu sefer yeni bir emirle Rus askerlerinin adaya dönmeleri istenmiştir. Çin uzmanları Rus askerlerin bu geri çekilme ve ilerleme hareketlerinin sinsi bir askeri strateji olduğunu düşünürken, Rus uzmanlara göre ise tüm bunlar parti kararlarıyla askeri kararlar arasındaki gelgitlerin ve savaş alanındaki komutan kararsızlıklarının göstergesidir¹⁸ (Fotoğraf 4).

¹⁶ Daha detaylı bilgi için bakınız: Ryabuşkin, D. S. (2004), Melnikov, V. N. (2009), Shadrina, E. A. (2018), Tişkov, A. V. (2020).

¹⁷ Bakınız: URL4

¹⁸ Daha detaylı bilgi için bakınız: Bakınız: Ryabuşkin, D. S. (2004), Melnikov, V. N. (2009), Gerson, M.S. (2010), Shadrina, E. A. (2018), Tişkov, A. V. (2020)

Fotoğraf 4: Damanski Savaşı'nda Yer Alan Çinli Askerlerden Bir Görünüm (Fotoğraf Kaynak: URL 5)

14 Mart'ı 15 Mart'a bağlayan gece, Yarbay Yanşin komutası altındaki 45 Rus asker, 4 zırhlı personel taşıyıcısıyla birlikte Damanski Adası'na ani bir kararla geri dönmüşlerdir. Ussuri Nehri'nin Rus tarafındaki kıyılarında 7 zırhlı personel taşıyıcısı ve 80 sınır muhafızının yedekte bırakılmasına karar verilmiş. Bütün gece sakin geçmiş ve her iki taraftan silah sesi gelmemiş. Sabahın erken saatlerinde ise karşılıklı bir psikolojik savaş başlamış. Çin sahilinden Rus sınır askerlerine yönelik Rusça yüksek sesli propaganda yayını başlatmış. Rus sınır muhafızlarına "ÇHC'nin tarihi topraklarını" terk etmeleri veya "Çin Halk Ordusu'nun tarafına geçmeleri" istenmiştir. Rusya ise nehir kıyılarından Çinli askerlere yönelik misilleme olarak, Çince benzer içerikli bir propaganda yayını yapılmıştır. Eski dost, yeni düşman orduları arasında, sabah, öğlen ve akşam saatlerindeki bu propaganda yayınları alışkanlık haline gelmiştir (URL4).

15 Mart sabah saat 9:55'te Çin kıyılarındaki Çinli topçu birlikleri doğrudan Damanski topraklarına ve Rus mevzilerine ateş açarak savaşın ikinci perdesini başlatmışlardır. Çeşitli kalibrelerde en az 60 ve en fazla 90 top durmadan yayılım ateşi açarak Rus ordularını adadan püskürtmeye çalışmışlardır. Yedi-sekiz dakika sonra 300-400 civarında Çin askeri Damanski Adası'na doğru hareket etmişlerdir. Saat 11:00 ile 14:00 arasında Yarbay Yanşin komutası altındaki Rus askerler ile Çinli askerler arasında ilk sert çatışmalar başlamıştır. Yarbay A.D. Konstantinov komutasındaki dört zırhlı personel taşıyıcı eşliğinde 40 sınır muhafız Yarbay Yanşin'e yardıma gelmiş ve savaş daha da kızışmıştır. Saat 12:20'ye kadar Çinliler iki zırhlı personel taşıyıcısını patlatıp yok etmeyi başarmışlar.

Zırhlı personel taşıyıcılarından birinde yer alan kıdemli teğmen L. K. Mankovski hayatını kaybetmiştir. Teğmen Kligi'nin Çinli askerler tarafından etrafının sarıldığını gören Albay Leonov Habarovsk ve Moskova'daki askeri yetkililerden tekrar yardım istese de istediği olumlu yanıtı alamamıştır. Rus askerilerin ölümünü izleyen Albay D. Leonov, trajik görüntüye isyan ederek dört adet T-62 tank ile birlikte Çinlilere saldırmıştır. Çin ordusunun topçularının açtığı ateşle tanklardan birisi büyük hasar görmüş, hasar gören tanktan çıkmayı başaran Albay Leonov yaralı kurtulsa da dışarı çıkar çıkmaz Çinli bir asker tarafından öldürülmüştür (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5: Damanski Savaşı'nda Hayatını Kaybeden Sovyet Askerlerinin Cenaze Töreninden Bir Görünüm
(Fotoğraf Kaynak: URL 5)

Rusya tarihinde ulusal bir kahraman olarak kabul edilen Albay Demokrat V. Leonov bir sosyalist ülkenin bir başka sosyalist ülkeyle sınır çatışmasında savaşırken öldürülen ilk yüksek rütbeli subay olarak tarih sayfalarında yerini almıştır. Sonuç olarak, dört T-62 tankından biri hasarlı olarak Çinliler tarafından ele geçirilmiş diğer üçü ise Rus kıyılarına geri dönmüştür. Saat 16:00-17:00 sularında Çinlilerin üstünlüğü gözle görülür olmuş, yedek silahlara ve mermilere sahip olmayan Ruslar telefonla komutanlarından yardım istemeye başlamışlar (URL4).

Binbaşı Peter Kosinov komutasındaki askerler ve bir zırhlı personel taşıyıcı Yarbay Yanşin'e yardıma gelmiş ama gelen zırhlı personel taşıyıcı havaya uçurulmuş ve işlevsiz kalmış, Binbaşı Peter Kosinov ise iki kez ağır yaralanmıştır. Albay Leonov'un trajik ölümünden sonra Rus birliklerini Yarbay A.D. Konstantinov yönetmeye başlamıştır. Onun emriyle iki T-62 tankı adanın kuzey ucuna yönlendirilmiştir. Saat 16:20'de, Rusların 135. motorlu tüfek tümeninin kuvvetleri nihayet Ussuri Vadisi'nin doğu kıyılarına ulaşmış, böylece beklenen destek nihayet gelmiştir.

SBKP emirlerine göre Sovyet ordusu Çin ordusuyla açık bir savaşa girmemesi gerekirdi. Fakat kendi askerlerin ölümünü çaresizce izleyen Uzakdoğu Askeri Bölge Komutanı Korgeneral Oleg Losik, kişisel öncelik kullanarak ve Komünist Partinin kesin emirlerine karşı çıkarak o zamana kadar gizlenmiş olan silahlarla Çin ordusuna geniş çaplı yayılım ateşi açmaya karar vermiştir. Böylece Damanski Adası savaşıyla ilgili en çok sorgulanan, en çok tartışılan ve en ilginç efsanelere yol açan olay akşam 17:00 civarında gerçekleşmiştir. Sovyet topraklarının derinliklerinden Çin birliklerine çok güçlü bir roket saldırısı yapılmıştır. Resmi bilgilere göre, saat 16.55'te büyük sorumluluk gerektiren bu emir Korgeneral Oleg Losik tarafından verilmiştir. Bu güçlü yayılım ateşinin baş aktörleri o zamana kadar kimsenin bilmediği ve kimsenin kullanmadığı BM-21 "Grad" adlı fırlatmalı roket sistemleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Çinlileri ateş yağmuruna tutan, yanarak yok eden ve 12 araçtan oluşan sisteme, 13 ayrı askeri birlik eşlik etmiştir. Basit bir topçu ateşinin çok ötesinde olan bu sert bombardıman sonucunda Damanski Adası'nın karşısındaki Çin kıyılarında ne bir tutam ot ne bir kök çiçek ne de canlı bir böcek kalmıştır. İnsanlarla birlikte tüm bitki ve hayvanlar ateş yağmurunun altında yanarak feci şekilde can vermişlerdir. Rus uzmanlar Damanski Adası'nın bombalanmadığını, sadece karşıdaki Çin kıyılarının bombalandığını ısrarla savunmaktadırlar. Böylesine güçlü bir roket saldırısı, böylesine yoğun bir ateş beklemeyen Çinliler hem nasıl karşılık vereceklerini bilememiş hem de o güne kadar görmedikleri yeni silahtan nasıl korunacaklarına karar verememişlerdir. Çin ordusunun Ussuri kıyısındaki tüm askeri depoları, tüm topları ve askeri teknolojisi ve en önemlisi de tüm subayları ve askerleri 10-15 dakikalık kısa bir zaman içinde tamamen yok olmuştur. Rusların efsanelere ve siyasi mitlere konu olan "Gizli Lazer Silahı Söylentisi" işte tam da o zaman doğmuştur. Saat 17:10 Yarbay A.D. Konstantinov yönetimindeki Rus ordusu Çin askerlerinin kalıntılarını temizlemek için Damanski

Adası'na son çıkışını yapmış ve saat 18:00'da "düşman askerlerden" temizlenen adanın tamamı Rusların eline geçmiştir (URL4).

Damanski Adası Savaşı biteli yarım yüzyıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen, bugün hala her şeyi yakıp yıkan, hiçbir teknolojiyle karşı konulamayan, demirleri ve tankları dahi eritebilen o savaşta Rusların kullandıkları güçlü lazer silahı efsanesi tartışılmaktadır. Bu nedenle gerçekler ile mitler, askeri kahramanlıklarla efsaneler her savaşta olduğu gibi Damanski Savaşı'nda da kol kola oldukları görülmektedir.

17 Mart 1969 tarihinde Çin ve Rus askerleri arasında son küçük çatışma yaşanmıştır. Damanski Adası'nın batı kıyılarında zarar gören T-62 tankının Çin ordusunun eline geçmesini istemeyen Ruslar, bu tankı kurtarmak ve Rus topraklarına geri getirmek için son bir girişimde bulunmuşlar ama yoğun bir Çin ateşi altında kalmışlar ve operasyon başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 17 Mart tarihli çatışmalarda A. İ. Vlasov adında bir tankçı hayatını kaybetmiştir. Bataklık bir araziye saplanan tankı ancak büyük bir vinç ile kurtarılabilir ama böylesine modern bir teknolojiyi Çinlilerin gözetimi altındaki adaya sokmak imkânsız gibi görüldüğü için tüm bu kurtarma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Ruslar için son derece değerli olan T-62 tankının Çin ordusunun eline geçmesini önlemek için 22 Mart 1969 tarihinde son bir kurtarma girişimi yapılmıştır. Tankın altını kazma girişimleri sırasında, Çin askeri gözcüleriyle yeni bir kısa çatışma yaşanmış, bu çatışmada Çavuş B. B. Karmazin hayatını kaybetmiştir. Bu trajik olay sonunda, Damanski bölgesinde bundan sonra daha fazla çatışma da ölen asker de olmamış. Özetle, 22 Mart 1969 tarihinin, Damanski Savaşı'nın bitiş tarihi olduğu söylenebilir (URL4).

Damanski Savaşı'nın bitmesi başka sınır bölgelerinde çatışmaların bittiği anlamını taşımamaktadır. Çinliler ile Ruslar arasındaki küçük çaplı sınır çatışmaları, mart ayından sonra da meydana gelmiştir. Örneğin 20 Temmuz 1969 tarihinde yaklaşık 200 Çinli asker Kirkinski Adası'na çıkmış ve savunma hattı kurma inşasına başlamışlardır. Sovyet askerlerinin uzaktan topçu ateşlerle müdahalesi sonucunda Çinliler adadan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır.¹⁹

7. DAMANSKİ SINIR SAVAŞI'NIN MUHASEBESİ VE POLİTİK YANSIMALARI

2-22 Mart 1969 tarihleri arasındaki Damanski Savaşı'nda dördü subay olmak üzere toplam 58 SSCB vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bunlardan 49'u sınır muhafızı ve 9'u da 135'inci motorlu hücum birliğin askerleridir. Bu kanlı sınır savaşında 94 SSCB vatandaşı yaralanmış, ayrıca 8 zırhlı personel taşıyıcısı, iki askeri kamyon ve bir tank da yok edilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin verdiği kayıplarını belirlemek ise neredeyse imkânsızdır. Çinli yetkililer bugün dahi kesin ölüm verilerini saklamayı sürdürmektedirler. Her ne kadar Çin'in Baotsing şehrinde, "Zhenbaodao'da öldürülenlere" adanmış büyük bir askeri anıt yer olsa da 68 mezardan oluşan bu anıt mezarlığı, ölen tüm Çinliler için detaylı bilgi vermekten uzaktır. Bu anıt mezarlığında gömülü olan tüm insanların 2-15 Mart 1969 tarihleri arasında hayatlarını kaybettikleri bilinmektedir. Bunun dışında da bu konuyla ilgili bir bilgi Çin medyasında pek yer almamaktadır. Damanski Savaşı'nda hayatını kaybeden Çinliler ile ilgili bazı Rus kaynakları 800, bazı Japon kaynakları ise yaklaşık 3000 kişinin öldüğünü yazmıştır. 1969 yılına kadar Sovyet ordusunun kullanmadığı ve dünyadan sakladığı BM-21 "Grad" adlı fırlatmalı roket sisteminin Damanski Savaş'ında ilk kez kullanılmış olması ve bu sistemin Ussuri Vadisi'nin batı kıyılarındaki Çin hedeflerine yaptığı yoğun ateş sonucunda kaç kişinin öldüğünü tespit etmek neredeyse imkânsızdır (URL4). (Fotoğraf 6).

¹⁹ Bakınız: Gerson, M.S. (2010)

Fotoğraf 6: Damanski Savaşı'nda Hayatını Kaybeden Çinli Askerlerin Fotoğrafları²⁰ (Fotoğraf Kaynak: URL 5)

Damanski Savaşı'nda gösterdikleri kahramanlıklarından dolayı, beş Sovyet askerine “Sovyetler Birliği Kahramanı Unvanı ve Madalyası” verilmiştir. Albay Demokrat Leonov (ölümünden sonra), Kıdemli Teğmen İvan Strelnikov (ölümünden sonra), Çavuş Vladimir Orehov (ölümünden sonra), Kıdemli Teğmen Vitaly Bubenin ve Çavuş Yuriy Babanski SSCB'nin en yüksek ve en onurlu madalyasını alan kişilerdir. Bunlardan sadece ikisinin hayatta kalmış olması ise dikkat çekicidir.

Çin ordusunun SSCB topraklarına girmesini ve Damanski Savaşı'nın başlamasını Sovyet basını (“Pravda” ve “Komsomolskaya Pravda” gazeteleri) şöyle yansıtmıştır:

“Çin saldırısı, küstah bir işgal provokasyonudur ve sınırdaki durumu daha da kötüleştirmeyi amaçlamaktadır.” (Pravda. 04/03/1969)”.

“Anti-Sovyetizm politikalarını sürdüren Pekin liderleri, Mao'nun yürüttüğü yanlış iç politika gidişatından dikkatleri başka yöne çekmek ve Çin'in karşılaştığı zorlukları örtmeye çalışmak için bize saldırmaktadırlar.” (Komsomolskaya Pravda. 08/03/1969).

Bu gazete haberlerinden de anlaşıldığı gibi o zamanki Sovyet basını, Çin sınır saldırılarını kanunsuz, ahlaksız ve küstahça yapılan bir işgal girişimi olarak değerlendirerek, tüm suçu ve sorumluluğu ÇKP'ye ve lider Mao'ya yüklemişlerdir. Sovyet basın organlarında verilen derin mesaj şudur: Sovyet ve Çin kardeş sosyalist halklar arasında bir anlaşmazlık veya sorun yoktur, sorun sizin beceriksiz devlet yönetiminde ve sizi yanlış yola sürükleyen liderlerinizdir.

Çin medyası ve basın organlarının olaylara bakış açısı ise tam tersi yöndedir. Onlara göre Ussuri Vadisi'ndeki adalara izinsiz giren Rus askerler ve istihbarat mensupları, silahsız Çinli vatandaşlara saldırarak onlara şiddet uygulamışlardır. 1967-1968 döneminde, Çin basını haftada birkaç kez Ussuri Vadisi'nde sözlü çatışmaların yanı sıra "silahsız Çin vatandaşlarının" "sopalarla ve tüfek dipçikleriyle dövüldüğü" olaylar hakkında çeşitli haberler yazmıştır. Ayrıca, iddiaya göre “Sovyet zırhlı araçların saldırıları” sonucunda dört Çin vatandaşının öldürüldüğü de bildirilmiştir. Bu dönemde, Çin basınında düzenli olarak Çinli sınır devriyelerinin Sovyet sınır muhafızları tarafından "durdurulmaları", “aşağılanmaları”, “dövülmeleri” ve “Rus askerlerinin ateşine maruz kaldıkları” hakkında yazılar yazılmıştır²¹ (Fotoğraf 7).

²⁰ Bugün Damanski Tarih Müzesi'nde Sergilenmektedir.

²¹ Bakınız: Demyanova A. D. & Tsukanov, L. V. (2019), Zong, T. (2013)

Fotoğraf 7: “Zhenbaodao Adası Bizimdir” Yazısı ile Damanski Adası’nı Ziyaret Eden Çinli Turistler (Fotoğraf Kaynak: URL5)

4 Mart 1969 tarihinde, sınır çatışmalarının şiddetlendiği dönemde Çin’in en büyük gazeteleri olan “Jenmin Jibao” ve “Tsefan” sert demeçler veren ve “Kahrolsun yeni krallar” başlığını taşıyan siyasi bir yazıyı ön sayfalarına yerleştirmiştir. Bu yazıda “Sovyet revizyonistlerin” işledikleri suçlar ve “haydut Sovyet askerlerinin” tarihi Çin topraklarına saldırıları sert bir dille eleştirilmiştir. Makale içine yerleştirilen fotoğrafların altındaki yazılar Sovyet tarafının suçlu olduğu iddiasını tartışmasız bir şekilde ima ediyordu: “Sovyet revizyonistleri nasıl da küstahlaştı! Rus askeri kamyonları barışçıl otobüsümüzü engelliyor”, ayrıca “On yaşındaki masum bir Çinli çocukla boğuşan bir Sovyet revizyonist haydut” fotoğraf başlıklarına yer verilmiştir. Sovyet ve Çin taraflarının sınır çatışmalarının nedenleri konusundaki yorumları hem çok zıt hem de çok çelişkilidir. SBKP liderleri, olayı Mao Zedong’un “Kültür Devriminin” başarısız sonuçlarını üstünü örtmek için gündem saptırma olarak nitelendirirken, ÇKP yöneticileri, sınır çatışmalarını 1968’deki Çekoslovakya olaylarına benzeterek “Sovyet emperyalizminin” iç işlerine müdahale olarak görmüşlerdir (Demyanova & Tsukanov, 2019).

2 Eylül 1969 tarihinde Vietnam’ın sosyalist lideri Ho Şi Minh hayatını kaybetmiştir. Dünyanın en ünlü komünist liderleri arasında yer alan Ho Şi Minh’in başkent Hanoi’de ki cenaze törenine hem Çin’den hem de SSCB’den yüksek bir siyasi katılım olmuştur. SSCB Hükümeti Başkanı olan Aleksey Nikolayeviç Kosigin cenaze törenlerini Çinli yönetim ile yakınlaşmak için bir fırsat olarak değerlendirmiş ve Mao’nun “görüşmeler yapılabilir” onayı alındıktan sonra Pekin havalimanında iki komşu devlet yetkilileri arasında görüşmeler başlamıştır.

Damanski Savaşı’ndan sonra Çin ile SSCB arasında ilk siyasi temaslar olmaları bakımından bu görüşmelerin politik önemi büyüktür. Pekin Havalimanında yapılan görüşmelere SSCB heyetine Aleksey N. Kosigin ve Çin heyetine de Zhou Enlai başkanlık etmiştir. Bu görüşmelerde Çin tarafı SSCB’den bir toprak talebinde bulunmadığını bir daha teyit etmiş ve mevcut devlet sınırlarının değiştirilmeden “barış ve iş birliği sınırına” dönüşme isteğini dile getirmiştir. Pekin görüşmelerinde, Çin lideri Zhou Enlai iki komşu devlet arasındaki sınır sorunlarının temelinde imparatorluk döneminde imzalanan haksız uluslararası antlaşmaların yattığını da söyleyerek olayın tarihsel arka planına atıfta bulunmuştur.

Kosigin, iki ülkenin uzmanlarının toplanmasıyla sınır sorunlarının iki dost ulusu memnun edecek şekilde çözülebileceğini dile getirmiş, böylece sorunlar dondurularak SSCB-Çin sınırındaki yeni çatışmaların önü kesilmiştir. 11 Eylül 1969 tarihinde Çinli askerler Damanski ve Kirenski gibi nehir adalarına girerek kendi savunma hatlarını oluşturmaya başlamışlardır. Bir başka deyişle Zhou Enlai-Kosigin görüşmeleri SSCB’den çok Çin’in isteklerini karşılamış ve çok sayıda Sovyet askerin şehit olduğu bu adalar sessizce Çin’e teslim edilmiştir. 11 Eylül 1969 tarihinden itibaren Damanski Adası’nın Çin egemenliğine geçtiği söylenebilir. Daha sonra 19 Mayıs 1991 tarihinde imzalanan (1991 Çin Sovyet Sınır Antlaşması) resmi

antlaşma ile adanın Çin toprağı olduğı en yüksek düzeyde tescillenmiştir. Zhou Enlai-Kosigin görüşmeleri sonucunda sınır bölgelerindeki askeri ve siyasi tansiyon düşmüş olsa da Çin lideri Mao Zedung Sovyet yöneticilerine güvenmediğı için iki komşu devlet arasında tamamen bir güven ve dostluk ortamı sağlanamadığı da görülmektedir (Fotoğraf 8).

Fotoğraf 8: SSCB Hükümeti Başkanı Aleksey Kosigin ile Çin Hükümeti Başkanı Zhou Enlai Arasındaki Görüşme²² (Fotoğraf Kaynak: URL5)

1979 yılında Çin ordularının Vietnam topraklarına girmesiyle birlikte SSCB-Çin ilişkileri tekrar kötüleşmiş ve iki sosyalist devlet bir daha karşı karşıya gelmiştir. Daha sonraki dönemde Çin ile Hindistan arasında iki kez sınır çatışması yaşanmış. Son Çin-Hindistan sınır çatışmasının 2017 yılında yaşanmış olması gelecekte de komşu devletler ile Çin arasında benzer sınır sorunlarının yaşanabileceğinin, böylece gelecekte de Rusya-Çin ilişkilerinin gerginleşebileceğinin ipuçlarını vermektedir.

8. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

1969 yılındaki SSCB-Çin Savaşı ve 1979 yılındaki Çin-Vietnam Savaşı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki sosyalist ülke arasında yapılan en trajik ve en kanlı savaşlardır. Bu savaşların aynı ideolojiden olan ve benzer sosyalist yönetimler sahip kardeş ve dost komşu devletler arasında yapılmış olması hem üzücü hem ilgi çekici hem de düşündürücüdür.

1969 yılındaki Damanski Savaşı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB ordusunun bir başka ülkenin ordusuyla kanlı çatışmalara girdiğı ilk önemli savaştır. Sadece 3 hafta süren bu kısa sınır savaşı, aynı zamanda SSCB-Çin ilişkilerinin en zor sayfalarından birini oluşturmaktadır. Hatta savaşan devletlerin bu üzücü ve kanlı olaylarla ilgili farklı yaklaşımları nedeniyle hala ortak bir tarihsel bakış açısı sergileyemedikleri de bilinmektedir. Bu önemsiz, küçük ve ıssız ada, Dünya'nın en büyük iki devleti tarafından paylaşılamadığı için komşu iki sosyalist devlet çok kapsamlı büyük bir savaşın eşliğinden döndüler.

Damanski Adası'nın, Rus yöneticileri tarafından 1996 yılında ÇHC'nin siyasi ve idari yetkisine geçmesinden ve 2004 yılında imzalanan Rusya-Çin sınır müzakerelerinin son aşamasının tamamlanmasından sonra bile, iki ülkenin araştırmacıları ve tarihçileri arasında sınır savaşıyla ilgili bakış açılarında ve yaptıkları yorumlarda derin farklılıklar ve önemli anlaşmazlıkların olduğu görülmektedir.

²² Pekin Havalimanı'nda SSCB Hükümeti Başkanı Aleksey Kosigin ile Çin Hükümeti Başkanı Zhou Enlai arasındaki kritik görüşme Damanski Savaşı'ndan sonra Çin ile SSCB arasında ilk siyasi temas olması bakımından önemlidir

Damanski Savaşı'nın bitiminden yarım asır sonra Rus ve Çin taraflarının bu sınır savaşına bakış açılarının pek değişmediği görülmektedir. Rus medyası ve Rus bilim uzmanları “savaşı biz kazandık”, “Çin işgalcileri biz durdurduk”, “vatan topraklarını kahramanca biz kurtardık” görüşünü çocuklarına ve torunlarına anlatmayı sürdürmektedirler. Çin medyası ve Çinli bilim uzmanları ise işgalci Rusların nasıl püskürtüldüğünü ve Ussuri Vadisi'ndeki adaların nasıl kurtarıldığını çocuklarına ve torunlarına gururla anlatmaktadırlar. 2004 yılında Rusya ile Çin arasında imzalanan son sınır anlaşmasıyla Damanski ve diğer adaların Çin'e bırakılması Çin yönetiminin ve Çin halkının bu olayları zaferle kutlamasına vesile olmuştur.

Bugün Rusya için; Rusya Bayrağı'nın dalgalandığı Damanski Adası artık yok, yerine Çin Halk Cumhuriyeti'nin Bayrağı'nın dalgalandığı Zhenbaodao Adası var. XXI. yüzyılın başında, yüzlerce askerin kanıyla sulanan adanın bayrağı, jeopolitik önemi, coğrafi adı ve sahibi de artık değişmiştir. Son dönemde Ruslar Damanski Adası konusunu pek tartışmak istemedikleri gibi adaların Çin'e verilmesini de görmezden gelmektedirler. Zafer sarhoşu Çinliler için ise Ussuri Vadisi'ndeki adaların anavatanına geri dönüşünü adeta diplomatik bir zafer olarak görmektedirler. Geri kazanılan milli topraklar onlar için kuşkusuz büyük bir siyasi başarısı, kahraman Çin ulusunun adeta bayramı ve anavatan sınırlarının yeniden güçlenmesidir. Örneğin, Damanski-Zhenbaodao'da konuşlanmış Çin askeri birlikleri, her gün saat 9:17'de, 1969 savaşında hayatını kaybeden Çinli askerlerin ve vatandaşların anısına ulusal bayrağı göklere yükseltmektedirler (Demyanova & Tsukanov, 2019). Milliyetçi turistlerin ve otobüslerle getirilen Çinli öğrencilerin meraklı bakışları önünde, her gün, sabah saat tam 9:17'de Çin bayrağı göklerde dalgalandırılarak, karşı kıyıda komşuya bir “tarihi hatırlatma” ve üstü kapalı bir “siyasi mesaj” verilmektedir. Bu nedenle bugünkü Çinliler için Zhenbaodao Adası artık kutsal bir savaş mekânı, ulusal tarihin gurur merkezi ve milli askeri kahramanlık müzesinin yer aldığı bir vatanseverlik abidesidir. Her hafta yüzlerce öğrenci bilinçli bir şekilde bu adaya getirilerek, onlara Çin ulusal ordusunun kahramanlıkları anlatılmakta, milli tarih dersleri işlenmekte ve gelecek nesillere vatansever mesajlar verilmektedir. XX. yüzyılın ortasında, 1 km²'den daha küçük bir alana sahip bu bataklık adanın, yüzlerce askere mezar olacağını ve bir gün tek silah sesi patlatılmadan barışçıl yollarla Rusya'dan alınıp Çin'e verileceğini hangi Rus jeopolitikçi, hangi parti lideri, hangi bilim uzmanı tahmin edebilirdi ki?

1918 yılından beri SSCB sınırları içinde yer alan 15 cumhuriyette 28 Mayıs günü kahraman sınır askerlerinin bayramı olarak kutlanmaktadır (Rusça: День пограничника). Sovyet tarihinde, sosyalist ideolojide ve ulusal kahramanlık destanlarında sınır muhafaza görevlilerinin yeri ve önemi çok büyüktür. Mit ve efsaneler, tarihi olaylar ve sınır savaşları, kişisel kahramanlıklar ve sınır bölgelerinde yaşanan trajik ölümler bir yandan milliyetçiliği ve ulusal birliği sağlamlaştırmada propaganda aracı olarak yaygın kullanılmaktadır. Diğer yandan da sosyalist devlet sınırlarının stratejik önemini ve vatanın kutsallığını sıradan insanlara başarılı bir şekilde iletmektedirler.

1969 yılındaki Damanski Sınır Savaşı'nın en önemli etkilerinden birisi de hem Çin'de hem de SSCB'de milliyetçi söylemlerin ve ideolojik propagandaların sınır kahramanları ve savaş zaferleri üzerine inşa edilmesidir. SSCB medyasında Çinli askerler “işgalci haydutlar”, “görgüsüz düşmanlar” ve “acımasız barbarlar” olarak yansıtılırken, Rus sınır askerleri “destan yazan kahramanlar” ve “vatan topraklarını kanıyla sulayan ölümsüz askerler” olarak tanımlanmıştır. Bizler ve ötekiler ile dost ve düşman kavramlarının belirginleştiği Damanski Sınır Savaşı, vatan sınırlarını korurken düşmanlar tarafından haince pusuda öldürülen kahraman askerlerin hikâyeleriyle doludur. Çünkü hem Çinli hem de Rus komünistlerin, totaliter rejimlerini sağlamlaştırmak için bu savaş efsanelerine ve kahramanlık hikâyelerine çok fazla ihtiyacı vardır.²³

İşin ilginç yanı Çinliler için bu savaşı başlatan da Ruslar, Çin topraklarına giren de Ruslar, işgalci olan ve masum askerleri öldürenler de Ruslar. Sovyet medyası ve SSCB yöneticileri içinse, bu savaşı başlatan Çinliler, Damanski Adası'nı işgal eden de onlar ve masum Rus askerlerini öldüren de onlardır. Bir başka deyişle her savaşta olduğu gibi bizden olanlar ve düşman olanlar, haklı ve haksız olanlar, işgal edenlerle vatan toprağını savunanlar, haydutlar ile kahramanlar, Çin ve SSCB'nin bakış açısına göre değişmektedir.²⁴

²³ Bakınız: URL 8

²⁴ Bakınız: Demyanova A. D. & Tsukanov, L. V. (2019), Zong, T. (2013).

1960'lı yılların sonunda, Rusya'nın sınır kasabasında komünist yöneticilerin organizasyonu ile toplanan kalabalık önünde Nasak İroltueviç Yudinov'un yapmış olduğu ateşli konuşmasında yer alan aşağıdaki küçük kesit, milliyetçilik söylemlerinin yükselişini destekler niteliktedir:

"Kutsal vatan sınırlarımızı ihlal eden Çinli provokatörler, kanlı yüzlerini ve kötü amaçlarını bir daha bizlere göstermişlerdir. Bu nedenle vatan sınırlarımızı gözümüzün bebeği gibi korumalıyız. Çinli yetkililer ideolojik cephedeki provokasyonlarını silahlı savaşa taşımışlardır. Sovyet vatandaşları olarak, bizler Çinli işgalcileri en sert dille kınıyoruz. Ölen sınır muhafız askerlerin anneleriyle birlikte biz de üzülmüyoruz biz de göz yaşını döküyoruz ... " (URL8).

Damanski Adası Savaşı, SSCB-Çin ilişkileri olumsuz etkilediği gibi ÇKP ile SBKP arasındaki sosyalist kardeşlik dayanışmasını da derinden yaralamıştır. Hem iki komşu ülke hem de iki komşu halk arasında kuşku, korku ve güvensizlik artmıştır. 1969 yılı hem uzay yarışında Ay'a ayak basan ABD'lilere önemli bir jeopolitik avantaj sağlamış, hem de dünyanın iki sosyalist süper gücü arasındaki komşuluk, kardeşlik ve dayanışmanın derin yaralar almasına yol açan yıl olmuştur. Bu savaştan sonra SSCB yetkilileri Sibiry ve Uzakdoğu bölgelerine hem sanayi, ulaşım ve alt yapı yatırımlarını hem de savunma ve askeri yatırımlarını arttırmışlardır. Örneğin, Damanski Adası Savaşı ile dünyanın en uzun demiryolları hatlarından biri olan Baykal-Amur Hattı'nın²⁵ inşaatına başlanması ile yakın bir ilişki olduğu bilinmektedir.

İstihbarat sorumlusu General Nikolay Leonov gibi bazı Rus savunma uzmanları, SSCB'nin izlediği Çin politikalarının çok büyük yanlışlıklarla ve hatalı adımlarla dolu olduğunu belirterek, Damanski Adası Savaşı'nın Çin yönetimini ABD'ye yakınlaştırdığının altını çizmektedir. Leonov'a göre hiçbir ekonomik ve savunma değeri olmayan küçük adacıklar uğruna kocaman Çin'le savaşa tutuşmak ve dünyanın en kalabalık nüfuslu sosyalist ülkesine düşman gözüyle bakmak, o zamanki Sovyet yönetiminin tüm SSCB tarihi boyunca yapmış olduğu en büyük jeopolitik hatalardan biridir (URL 9). Bir başka deyişle küçük Damanski Adası hem sosyalist devletler arasında dayanışmayı ve birlikteliği baltalamış, hem dünya komünist sisteminin küresel gücünü ve etkinliğini zayıflatmış hem de dünyanın en büyük iki devletini, üçüncü dünya savaşının eşliğine getirmiştir.

Çinli uzmanlar Damanski Savaşı'nın SSCB-Çin ilişkileri üzerindeki etkisini değerlendirirken olaylara Ruslardan biraz daha farklı pencereden bakmaktadır. Rusya'nın Çarlık döneminden kalma yayılmacı, işgalci ve saldırgan politikalarının XX. yüzyılda da devam ettiğini savunan Çinli uzmanlar, Çin halkının kuzeyden gelecek büyük bir savaşa her zaman hazırlıklı olması gerektiğini söylemektedir. Bu nedenle ABD gibi diğer küresel güçlerle iş birliği yapmanın, Çin halkının çıkarına olacağını savunmaktadır. Çin yönetiminin 1969-1970 döneminde Nikson ve ABD ile başlayan yakınlaşma politikaları bu arayışları kanıtlamaktadır (URL 10).

Damanski Savaşı'nın Çin iç siyasetine doğrudan ve dolaylı etkileri de olmuştur. Damanski Savaşı, 1966 yılında başlayan Büyük Proleter Kültür Devrimi uygulamalarını hızlandırmış, ülkedeki milliyetçi ideolojileri güçlendirmiş, Çin halkını motive ederek düşmanlara karşı bütünleştirmiş ve Mao Zedong'a olan desteği ve güveni daha da arttırmıştır (URL 10). Sonuç olarak, Rusya ile Çin arasındaki güven ve iş birliği ortamı ancak 1990'lı yıllarda SSCB'nin parçalanmasından sonra sağlanmıştır.

Bugün Amur ve Ussuri Vadisi'nde dostluk ve komşuluk ilişkileri içinde yaşayan binlerce Rus ve Çinli için 1969 Damanski olayları ile ilgili gerçekler ve yalanlar, olanlar ve olmayanlar, hainler ve kahramanlar, bizler ve onlar, dost ve düşmanlar arasındaki ince çizgi adeta silikleşmiştir. Kim kime ve neden saldırmış? Olaylar neden ve nasıl gelişmiş? Damanski Savaşı'nda kimler haklı kimler haksız? Daha yüzlerce soru adeta havada uçuşurken tarih ile efsanelerin, hüznün ile sevincin, mitler ile kahramanların Ussuri Vadisi'nde kol kola dolaştıkları görülmektedir. Ama yıllar geçmesine rağmen, gürül gürül akan Ussuri Irmağı'nın alıp götüremediği bir kalıcı tortu kalmıştır masum insanların kalbinde. Karlı soğuk bir gecede karşı yakadaki "ötekiler", ansızın bizlere tekrar saldırabilirler korkusu. Bir asır sonra da Ussuri Irmağı'nın bu korku tortusunu alıp götüreceğini kim iddia edebilir? Bir asır sonra da Ussuri Irmağı'nın iki yakasındaki komşuların huzur ve güven içinde uykuya dalabileceklerini kim söyleyebilir? Damanski olaylarından en az yarım asır geçmiş olmasına, Leonir Brejnev ve Mao Zedong çoktan hayatlarını kaybetmiş olmalarına rağmen Çinliler Ruslardan ve Ruslar da Çinlilerden

²⁵ Baykal-Amur hattının Rusça karşılığı: Байкало-Амурская Магистрала /Байкало-Амурская Магистрала

korkmaya devam etmektedir. Rusların ve Çinlilerin İkinci Dünya Savaşından beri çok iyi bildikleri bir ders vardır: “Savaşların silemediği en kalıcı izler, psikolojik izlerdir”.

Bugün Ussuri Vadisi'nin iki yakasında yaşayan çok az kişi 1969 sınır savaşını hatırlamakta, hatta hem Rusya'da hem de Çin'de yaşayan gençlerin çok azı Damanski Adası'nın adını bilmektedir. Kanlı 1969 sınır savaşı unutulduğu gibi vatan savunması için canlarını feda eden kahraman askerler de çoktan unutulmuş, gösterişli mezarlıklar da çoktan çiçeksiz kalmıştır. Geriye yüzlerce savaş efsanesi, yüzlerce kahramanlık destanı, yüzlerce gözü yaşlı anne, yüzlerce babasız büyüyen çocuk, en önemlisi de yüzlerce yanıtız soru kalmıştır. Ama hem Ruslar hem de Çinliler için yanıt bekleyen en can alıcı soru şu olabilir: Mademki Ussuri Vadisi adaları gönüllü olarak Çin tarafına verilecekti, kahraman Rus ve Çinli askerler ne uğruna savaştılar ve bunca masum insan hayatını ne uğruna bağışladı?

KAYNAKLAR

- Atasoy, E. (2010). *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Baev, Y. (2012). *Drugata Studena Voyna. Sivetsko-Kitayskiyat Konflikt i İztoçna Evropa*. Sofiya: Voенno İzdatelstvo.
- Bekcan, U. (2020). Sovyet-Çin Uyuşmazlığında ABD Faktörü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 233-243.
- Chirikov, A. L., Pozdnyak, G. V. & Kamenskaya, İ. Y. (2008). *Atlas Mira*. Moskova: İzdatelstvo Oniks.
- Demyanova, A. D. & Tsukanov, L. V. (2019) *Kitayskoe İzlojenie İstorii Konflikt na Ostrove Damanskom – Falsifikatsiya İstorii?* Tomskiy Gosudarstvenniy Universitet, “Voprosi İstorii, Arheologii, Politiceskih Nauk i Regiovedeniya”, Sbornik Materialov XIV Vserosiyskoy Nauçnoy Konferentsii, Tomsk – 25-27 Aprel 2018 g., Vipusk 14, Tom 1, İzdatelskiy Dom Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta, Tomsk 2019, s. 331-335
- Evseev, S. A. (2006). *Amerikanskie İztoçniki po Sovetsko-Kitayskim Pograniçnim Stolknoveniyam 1969*. Dokument, Arhiv, İstoriya, Sovremennost, İzdatelstvo Uralskiy Federalniy Universitet, Vipusk: 6, Ekaterinburg.
- Gerson M. S. (2010). *The Sino-Soviet Border Conflict: Deterrence, Escalation, and the Threat of Nuclear War in 1969*. Center for Naval Analyses, Defense Threat Reduction Agency Advanced Systems and Concepts Office.
- Gorelova, A. A. & Mesyatseva L. N. (1978). *Maliy Atlas SSSR*. Glavnoe Upravlenie Geodeziya i Kartografii Pri Sovete Ministrov SSSR, Moskva.
- Güneş, E. (2015). Çin-Rusya İlişkilerindeki Asimetrik Denge ve Amerika Birleşik Devletleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(4), 839-867.
- Kandilarov, E. (2009). *Konfliktit Mejdu SSSR i KNR i Otrajenieto mu v Bulgariya (60-te Godini na XX. Vek)*. Rusiya, Evropa i Svetit. Sbornik s Materiali ot Mejdunarodna Nauçna Konferentsiya (Sofiya, 28-29 Septemvri, 2009 g.) Sofiya, 2012, s. 304-316.
- Komsomolskaya Pravda, Gazete, 08/03/1969
- Melnikov, V. N. (2009). *Pograniçnaya Politika SSSR na Sovetsko-Kitayskoy Granitse (1949-1969)*. Avtoreferat, Dalnevostoçniy Gosudarstvenniy Universitet, Ulan Ude, 2009
- Pravda, Gazete, 04/03/1969
- Ryabuşkin, D. S. (2004). *Mifi Damanskogo*. Moskova: İzdatelstvo AST.
- Shadrina E. A. (2018). The Soviet-Chinese Border Conflict In March 1969 In The Interpretation of Chinese Historians. *Historical and Social-Educational Idea*, 10(6/2), 19-24.
- Tişkov, A. V. (2020). *Sovetsko-Kitayskiy Pograniçniy Konflikt na Ostrov Damanskiy v Otrajenii Sovetskoy Pressi*. XXXVII. Studençeskaya Mejdunarodnaya Nauçno-Prakticeskaya Konferentsiya, Studençeskiy Nauçniy Forum No: 8, Moskva, s. 12-17.

Zong T. (2013). *A brief analysis of the causes and consequences of the Soviet-Chinese border conflict in 1969*. Chinese: Political Studies.

URL 1 <https://www.openstreetmap.org/>, Erişim Tarihi: 07.06.2020

URL 2 <https://www.google.com/maps>, Erişim Tarihi: 22.06.2020

URL 3 <https://mapcarta.com/>Erişim Tarihi: 25.07.2020

URL 4 https://militaryarms.ru/voennoye-konflikty/damanskij-konflikt/#h2_7 Erişim Tarihi: 28.07.2020

URL 5 <http://fuyuan.ru/2188/> Erişim Tarihi: 13.08.2020

URL 6 http://www.coldwar.ru/conflicts/china/sino-soviet_border_conflict.php Erişim Tarihi:19.08.2020

URL 7 <https://puteshectvuy.ru/avtobusnye-tury/russko-kitayskaya-voyna-1969-voennoy-konflikt-sssr-i-kitaya-v-raione-o/> Erişim Tarihi: 25.08.2020

URL 8 <https://cyberleninka.ru/article/n/nepriimimyy-protivnik-sozdanie-obraza-vraga-na-sovetsko-kitayskoy-granitse-v-1969-1982-gg> Erişim Tarihi: 18.09.2020

URL 9 https://aif.ru/politics/world/general_nikolay_leonov_u_nas_net_otveta_na_vopros_kuda_idet_rossiya Erişim Tarihi: 25.10.2020

URL 10 <https://www.bbc.com/russian/features-49555803> Erişim Tarihi: 27.10.2020